

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

1.līmeņa profesionālā studiju programma

Pirmsskolas izglītības skolotājs

DANUTA RAISKUMA

5-6 gadīgu bērnu pašapziņas attīstības iespējas mācību centros

Kvalifikācijas darbs

Darba vadītājs:

Lektore

Mg. Paed.

Rasma Purmale

_____

Akadēmiskais amats

Zinātniskais/

Vārds, uzvārds

Paraksts

akadēmiskais grāds

Cēsis 2020

Anotācija

Darba temats – 5-6 gadīgu bērnu pašapziņas attīstības iespējas mācību centros

Darba autore – Danuta Raiskuma

Darba zinātniskais vadītājs - Rasma Purmale

Pētījuma mērķis – pētīt 5 -6 gadīgu bērnu pašapziņas attīstības veicināšanas iespējas mācību centros

Pētījuma hipotēze - 5-6 gadīgu bērnu pašapziņas attīstība mācību centros būs sekmīga, ja: ir iekārtota atbilstoša grupas vide, kur bērns pats var izvēlēties nodarbošanos; pedagogs veicina un atbalsta bērnu regulāru iesaisti mācību centros; bērnam tiek izteikti pozitīvi motivējoši komentāri un uzslavas.

Teorētiskajā daļā tiek analizēta zinātniskā literatūra par pašapziņu, tās attīstību 5-6 gadus veciem bērniem un par mācību centru nozīmi pedagoģiskajā procesā. Pētījuma aktualitāti noteica jaunākās tendences pirmsskolas izglītības pieejā, kas iekļautas “Skola 2030” konceptā. Balstoties uz Kreišmanes, Pučures, Dzintares, Lieģinieces un citu autoru atziņām pētījumā sniegts pārskats par 5-6 gadīgu bērnu pašapziņas attīstības iespējām pirmsskolā, un par pamatu ņemot VISC Metodiskos ieteikumus “Pirmsskolas mācību programmu īstenošanai” kā arī Hansenas, Kaufmanes, Saifera un citu autoru atziņas, aprakstīta mācību centru metodika. Teorijā gūtās atziņas izmantotas veidojot praktisko pētījumu.

Empīriskajā daļā tiek pamatota metožu izvēle un veikts pētījums pirmsskolas izglītības iestādē „X”. Novērojumā piedalījās 15 pirmsskolas vecuma bērni piecu un sešu gadu vecumā. Pētījumā veikta situācijas konstatācija - novērtēta bērnu pašapziņa pēc vairākiem kritērijiem, saistītiem ar pašvērtējumu, patstāvību, sadarbību, pašcieņu un citiem, kā arī tika ņemts vērā vecāku viedoklis. Pētījuma gaitā bērniem tika nodrošināta iespēja darboties mācību centros, īstenojot uzdevumus, kas veicina pašapziņas attīstību. Noslēgumā tika noteikts bērnu pašapziņas attīstības progress un apkopoti pētījuma gaitā iegūtie rezultāti.

Atslēgas vārdi – pašapziņa, pašapziņas attīstīšana, pirmsskolas mācību centri.

Darba saturs – kopīgais lappušu skaits - 61 lpp., 2 pielikumi, 9 tabulas, 23 attēli, 31 literatūras un informācijas avoti.

Anotation

Theme of work: Possibilities for promoting self-awareness development of 5-6 years olds in training centres

Author of the work: Danuta Raiskuma

Supervisor: Rasma Purmale

Aim of the research: to study the possibilities of promoting the development of self-awareness of 5- 6 year old children in training centers

Research hypothesis: the development of self-awareness of -5-6 years old children in training centers will be successful if: there is an appropriate group environment where the child can choose an occupation; the teacher promotes and supports the regular involvement of children in learning centers; positive motivating comments and praise are given to the child.

The theoretical part analyzes the scientific literature on self-awareness, its development for 5-6 years old children and the role of learning centers in the pedagogical process. The topicality of the research was determined by the latest trends in the approach to pre-school education, which are included in the "School 2030" concept. Based on the findings of Kreišmane, Pučure, Dzintare, Lieģiniece and other authors, the study provides an overview of self-confidence development opportunities for 5-6 year old children in preschool, and based on VISC Methodological Recommendations for "Preschool Curriculum Implementation", Hansen, Kaufman, Saifer and other authors findings, the methodology of training centers is described. The findings gained in theory have been used in the development of practical research.

The empirical part substantiates the choice of methods and research is performed in the pre-school educational institution "X". Fifteen pre-school children aged five and six participated in the observation. The study found the situation - children's self-awareness was assessed according to several criteria related to self-assessment, independence, cooperation, self-esteem and others, as well the opinion of parents was taken into account. In the course of the research, children were provided with the opportunity to work in learning centers, implementing tasks that promote the development of self-awareness. In the end, the progress of children's self-awareness development was determined and the results obtained during the research were summarized.

Keywords: self-awareness, self - development, pre-school training centers.

Content of the paper - total number of pages – 61 p., 2 appendixes, 9 tables, 23 pictures and 31 refernces.

Saturs

Ievads.....	5
1. Teorētiskā daļa.....	8
1.1. Pašapziņas raksturojums, attīstība un nozīme bērna personības veidošanā.....	8
1.2. 5-6 gadīgu bērnu raksturojums temata aspektā.....	17
1.3. Mācību centru nozīme pedagoģiskajā procesā	20
2. Empīriskā daļa	28
2.1. Pētījuma plāns, metožu pamatojums un pētāmās grupas raksturojums.....	28
2.2. Pētījuma norise	30
2.3. Pedagoģiskā darbība bērnu pašapziņas sekmēšanai	39
2.4. Pētījumā iegūto datu salīdzināšana un analīze.....	49
Secinājumi	53
Priekšlikumi.....	54
Izmantotā literatūra un avoti.....	55
Pielikumi.....	57

Ievads

Jau vairākas desmitgades pedagoģijā tiek akcentēta bērncentrēta pieeja un dažādos veidos attīstīts uz bērnu vajadzībām un interesēm balstīts pedagoģiskais process. Taču izglītības joma ir ļoti plaša un tajā iesaistītas daudzas ieinteresētās grupas - bērni, vecāki, pedagogi, skolas, pašvaldības, valsts institūcijas un daudzi iedzīvotāji, kas turpina izglītoties, tāpēc pārmaiņas un attīstība gan mācību plānos, saturā un metodikā, gan praktiskajā darbībā, noris samērā lēni. Izglītības saturā veiktās izmaiņas un uzlabojumi tikuši veiksmīgi virzīti, lai sekmētu daudzpusīgas personības attīstību, līdztekus intelektuālajai attīstībai veicinot arī sociālo, emocionālo, fizisko un garīgo izaugsmi. Uzmanība tiek vērsta ne tikai uz pārbaudes darbu un eksāmenu rezultātiem, bet arī uz sadarbības prasmēm, emocionālo noturību, atbildīgu attieksmi pret veselību un fiziskām aktivitātēm kā arī vērtībizglītību. Šī satura pilnveidošana vērtējama kā būtisks pozitīvs ieguldījums, taču tā ir tikai viena daļa no tā, kas nepieciešams, lai nodrošinātu bērncentrētu izglītību. Līdz šim atbildība par bērncentrēta pieejas realizēšanu lielā mērā tika novirzīta uz pedagogu prasmēm, idejām un iniciatīvu. Vēl arvien aktuāls palicis jautājums - kā nodrošināt pedagoģisko procesu, kas atbilstu bērna spējām, attīstības līmenim konkrētajā jomā, mācību tempam un interesēm, tādējādi visefektīvāk veicinot personības attīstību.

A.Maslova un K.Rodžersa teorijas pauž iespēju – aktualizēt personības iekšējo pasauli, pašattīstību, sevis saglabāšanu un personības pilnveidi, izvirzot mērķi, kas balstīts uz bērna interesēm, nevis pedagogam nozīmīgiem abstraktiem jēdzieniem. Humānās pedagoģijas virziens paredz personības pašvērtības atzīšanu, tās pašapziņas attīstību, nosacījumus tās pašrealizācijas īstenošanai. Skolotāja un bērnu jēgpilna mijiedarbība spēj nodrošināt bērnu iekšējā potenciāla maksimālu realizāciju. Tādējādi vispārīga bērnu attīstība ir tikpat nozīmīga kā viņa pašrealizācijas attīstība aktīvā darbības procesā, kura notiek mijiedarbībā ar vienaudžiem un pieaugušajiem. Skolotājs, ievērojot bērnu attīstības līmeni un individualitāti, veidojot mijiedarbības attīstībai labvēlīgus apstākļus un pedagoģiskās situācijas, spēj attīstīt bērnu aktīvu darbības procesu, kurās viņi var izrādīt savu iniciatīvu un pašrealizēties (Roger 1994; Маслоу, 1970). Iespēja būt līdztiesīgam pedagoģiskā procesa veidotājam, sekmē bērna personības līdzsvarotu attīstību un stiprina pašapziņu.

Pašapziņa ir sevis pieņemšana un cienīšana visās dzīves situācijās. Tā ir mīlestība pašam pret sevi un savu spēju apzināšanās. Veselīga pašapziņa ir daļa no harmoniskas personības. Bērna pašapziņa pašos pamatos, galvenokārt, veidojas ģimenē. Mātes - tēva – bērna mijiedarbības rezultātā. Vecākiem labvēlīgi reaģējot uz bērnu, bērnā veidojas pozitīva sevis uztvere.

Nākamā svarīgākā vide, kurā nokļūst bērns ir pirmsskolas izglītības iestāde. Esot izglītības iestādē bērnu pašapziņai ir jāturpina attīstīties un par to ir atbildīgi pedagogi. Sākot ar 2019.gada 1.septembri Latvijas izglītības iestādes sāka strādāt pēc jaunajām vadlīnijām, kompetenču pieejā. Bērniem vairs nav jāseko paraugam, bet gan pašiem jātic saviem spēkiem un iztēlei. Jaunā izglītības sistēma, noteikti, ir labvēlīga bērna pašapziņas attīstībai, jo vairāk vērsta uz bērna iesaistīšanos mācībās.

“Bērna mācīšanās rezultāts ir nevis konkrēta priekšmeta izgatavošana vai zināšanu iemācīšanās kā vienreizējs notikums, bet ilgtermiņa prasmju attīstība. Bērns darbojas kopā ar skolotāju, uzklausa, vienlaikus pats domā par savu mācīšanos, apzinās savas intereses un izvirza savus mērķus. Ļoti liels uzsvars likts uz bērnu sociālo un emocionālo prasmju attīstīšanu, kas ietver sevis apzināšanos, emociju, domu, uzvedības vadīšanu, spēju saprast citus un veidot pozitīvas attiecības, un uz bērna aktīvu iesaistīšanos mācību procesā.” (Skola2030) Jaunā izglītības pieeja aicina pirmsskolas izglītības iestādēs pedagogisko procesu īstenot mācību centros. Piedāvājot konkrētus modeļus, kā organizēt darbu un mainīt metodiku, tiek paredzēta sekmīgāka virzība humānās pedagoģijas īstenošanā, pārceļot mācīšanās fokusu no satura un rezultātiem uz bērna interesēm un attīstību.

Autors ir izvēlējis pētīt 5 – 6 gadīgu bērnu pašapziņas attīstību un veicināšanas iespējas pedagoģiskajā procesā, jo šis ir vecums, kad aktīvi sāk gatavoties skolai. Veiksmīgāk skolas gaitas var uzsākt tad, ja bērns spēj ticēt pats sev, būt pārliecināts un apmierināts ar sevi, neskatoties uz to, ko par viņu domā citi. Kā arī šis temats ir mūsdienīgs un interesants, jo pētījuma objekts – mācību centri, ir jauna pieeja pirmsskolas izglītības organizēšanā valstiskā mērogā, un arvien savu aktualitāti un nozīmību saglabā jautājums par to, kā attīstīt bērnā veselīgu pašapziņu.

Pētījuma objekts: mācību centri

Pētījuma priekšmets: 5 – 6 gadīgu bērnu pašapziņas attīstība.

Pētījuma mērķis: pētīt 5 -6 gadīgu bērnu pašapziņas attīstības veicināšanas iespējas mācību/interesu centros.

Pētījuma hipotēze: 5-6 gadīgu bērnu pašapziņas attīstība mācību centros būs sekmīga, ja:

- ir iekārtota atbilstoša grupas vide, lai bērni var patstāvīgi darboties;

- pedagogs veicina un atbalsta bērnu regulāru iesaisti mācību centros;
- bērnam tiek izteikti pozitīvi motivējoši komentāri un uzslavas.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt pedagogijas un psiholoģijas zinātnieku atziņas par pašapziņu.
2. Raksturot 5-6 gadīgu bērnu pašapziņas attīstību.
3. Organizēt pašapziņas attīstības veicināšanu empīriskās metodēs.
4. Pētījumā iegūto datu kvantitatīvā un kvalitatīvā analīze.

Pētījuma metodes:

- Teorētiskās- teorētiskās literatūras salīdzinošā analīze, datu apstrāde;
- Praktiskās- novērojums, anketēšana.

Teorētiskā pētījuma bāze: teorētiskais pētījums pamatojas uz Kreišmanes, Pučures, Dzintares, Lieģinieces, Hansenas, Kaufmanes, Saifera un citu autoru teorētiskajām atziņām.

Praktiskā pētījuma bāze: Valmieras X pirmsskolas izglītības iestāde. Pētījumā aptverti – 15 bērni (vecumā no 5- 6 gadi), 15 bērnu vecāki.

Darba struktūra: Kvalifikācijas darbs sastāv no divām daļām, 7 apakšnodaļām, 23 attēliem, 9 tabulām, 31 literatūras un informācijas avotiem, kopējais darba apjoms 61 lappuses.

1. Teorētiskā daļa

1.1. Pašapziņas raksturojums, attīstība un nozīme bērna personības veidošanā

Pētījuma sākumā tiks aplūkotas vairākas pašapziņas definīcijas un skaidrojumi, lai spētu izprast jēdziena būtību un atšķirt to no citiem ar šo aspektu saistītiem jēdzieniem, piemēram, pašvērtējuma un patstāvības. Skaidrojot jēdzienu no dažādiem skatu punktiem, tiks meklēti pašapziņu raksturojoši lielumi, lai tos būtu iespēja izmantot praktiskajā pētījumā.

Skaidrojošajā vārdnīcā norādīts, ka “pašapziņa ir spēja apzināties sevi, savas zināšanas, intereses, tieksmes, tikumus, ideālus, rīcības motīvus un vietu sabiedrībā. Pašapziņa saistīta ar pašcieņu un ir nepieciešama, lai persona varētu aktīvi iesaistīties sabiedriskajos procesos un dotu savu ieguldījumu sev un sabiedrībai derīgā darbā.” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 122). Jāņem vērā, ka spēju pamatā ir dotumi un apdāvinātība, kas ir dabiskie iedzimtie lielumi. Tāpēc, lai realizētos spējas, tai skaitā pašapziņa, nepieciešama arī noteikta attīstoša vide un mērķtiecīga audzināšana.

Profesors I. Puškarevs pašapziņas jēdzienu skaidro kā sevis apzināšanās struktūru, kurā visbūtiskākā loma ir “ES” tēlam un “ES” koncepcijai (Puškarevs, 2001). Savukārt pētniece I. Pučure akcentē vairākus bērna “ES” veidošanās komponentus (sk. 1. attēlu) un apgalvo to, ka visi komponenti ir atkarīgi viens no otra un veicina bērna pašapziņas attīstību (Pučure, 2000).

1. attēls. Pašapziņas komponenti (pēc I. Pučure, 2000, 39)

Var secināt, ka pašapziņa ir plašākais jēdziens, kas ietver sevī tādas komponentes kā:

- pašrealizāciju - indivīda personīgo dotību atklāšanu un attīstību visās darbības jomās.

Humānistiskajā psiholoģijā pašrealizācija tiek uzskatīta par galveno dzīves mērķi un motīvu. A.Maslova teorijā termina “pašrealizācija” vietā tiek izmantots termins “pašaktualizācija”. Jēdzienu „pašaktualizācija” ir izmantojis jau Aristotelis. Viņš uzskatīja, ka aktualizēties nozīmē kļūt reālam, pastāvēt īstenībā nevis iecerēs (Аристотель, 1983, 38.).

- pašcieņu - vajadzību pēc cieņas pašam pret sevi un attieksmi pret sevi kopumā, līdz ar to esot relatīvi nemainīgai (Wagner, J., Hoppmann, C., Ram, N., & Gerstorf, D., 2015). Vajadzību pēc pašcieņas izsaka mēģinājums sevi apliecināt, pierādīt savas spējas citu acīs, panākt citu cilvēku respektu un cieņu, vai iluzoras pašcieņas sasniegšanas gadījumā –varas iegūšana (Reņģe, 2000).

- patstāvību - rakstura īpašību, kas izpaužas kā uzskatu brīvība, domu, rīcības neatkarība no citiem, citu uzskatiem, rīkojumiem, ietekmes un arī kā pašiniciatīvu (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000).

- pašvērtējumu - cilvēka apmierinātību ar sevi kopumā, gan arī ar savām spējām, īpašībām un sekmēm dažādos darbības veidos (Psiholoģijas vārdnīca, 1999, 157).

- pašapzināšanos - procesu, kurā indivīds tiecas novērtēt savas spējas, personīgās vērtības un nodarboties ar sevis uzlabošanu, un tā pamatā ir indivīda praktiskā mijiedarbība ar citiem cilvēkiem (Kons, 1982, 35).

Taču atšķirības starp šiem jēdzieniem ir samērā nelielas un citi autori dažus no tiem raksturo kā sinonīmus - “pašapziņu varētu saukt arī par pašcieņu, un to var raksturot ar pašpaļāvības un pašpārliecības pakāpi. Augsta pašcieņa izpaužas, piemēram, tad, ja grūtību priekšā cilvēks neatkāpjas no mērķiem, kurus uzskata par pareiziem, vai neļauj sevi aizvainot, bet aizstāvas un neatkāpjas no savām tiesībām. Augsta pašcieņa nozīmē arī spēju būt apmierinātam ar paša padarīto” (Kreišmane, 2000, 18). Var secināt, ka augsta pašapziņa raksturo veselas psihees esamību. Pozitīvs paštēls sekmē veiksmīga cilvēka dzīves scenāriju.

Helsinki universitātes psiholoģijas profesore L. Keltikangasa – Jervinena savā grāmatā “Augsta pašapziņa” apgalvo, ka pašapziņa ir konkrēta, skaidri definējama personības īpašība. Tā ir cilvēka paštēla daļa. Profesore skaidro, ka paštēls jeb patības jēdziens ir cilvēka viedoklis par sevi pašu - ar kādu cilvēku viņš sevi uzskata un ar kādu mērauklu mēra sevi, savas vēlmes un vērtību sistēmu. Pašapziņa ir savas patības jēdziena pozitīvisma mērs. Tā ir iekšēja cilvēka sajūta par to, cik viņš ir labs un vērtīgs (Keltikangasa-Jervinena, 2013,16).

Nemot vērā, ka pašapziņa tiek definēta kā spēja apzināties sevi vai kā personības īpašība, tad nav iespējams to izveidot vai iemācīt, drīzāk jārunā par to, kā iespējams to veicināt un attīstīt, veidojot atbilstošu vidi un nodrošinot atbalstu. Pašapziņas attīstībā būtiska loma ir gan ģimenei, gan izglītības iestādei, gan sabiedrībai kopumā, īstenojot konkrētā kultūrā pieņemtās normas, tradīcijas un attieksmi pret bērniem.

Bērns, ienākot šajā pasaulē, pirmo dzīves gadu pavada lielākoties ģimenes lokā. Tāpēc svarīgs faktors, kas ietekmē bērna pašapziņas attīstību, ir vecāku attieksme pret bērniem un ģimenes tradīcijas. Ģimenes vide, tas ir ģimeniskums, kas veido bērna un pieaugušo garīgo pasauli, nosaka bērna personības veidošanos un attīstību, viņa izpratni par labo, patieso un skaisto neglīto, tādā veidā veidojot bērnā vērtību sistēmu (Purmale, 2000). Vide, kurā bērna darbībai ir noteiktas skaidras robežas, viņš vienmēr zina, ko no viņa sagaida. Viņš nav pamests viens savos mēģinājumos rīkoties. No bērna tiek sagaidīta viņa līmenim atbilstoša un skaidri definēta rīcība. Ja bērnam ir izveidojusies augsta pašapziņa, viņš bauda cieņu (Jervinena, 2013, 160).

Vecāks nedrīkst pret bērnu būt vienaldzīgs, viņam jāaudzina bērns tā, lai viņš pēc tam mīlētu pats sevi, būtu labs sabiedrības loceklis, saprotošs draugs, izpalīdzīgs kolēģis, lielisks vīrs/sieva un mīlošs tēvs/mamma. Tikai katram vecākam ir sava pieeja bērna audzināšanā, bet ne katra pieeja veicina bērna pašapziņu. L. K. Jervinena savā grāmatā “Augsta pašapziņa” apskata trīs vecāku grupas:

1. Autoritāri vecāki. Nosaka bērnam precīzus izturēšanās standartus. Viņi uzsver un pieprasa paklausību un mēģina visā piespiest bērnu pielāgoties savai vērtību sistēmai. Mazais cilvēks saņem daudz skaidru norāžu. Rezultātā bērni ir paklausīgi un spēj pielāgoties, bet aug atkarīgi no citiem un pasīvi, bez augstas pašpaļāvības un atbildības izjūtas.

2. Virzošie vecāki “virza” bērnu, bet dara to sarunājoties un ieklausoties viņa paša argumentos. Vecāki tikai reizumis izmanto pašu dotas striktas komandas. Viņi kontrolē bērnu, bet reti ķeras pie piespiedu metodēm. Viņi pieņem savas atvases individualitāti. Tāpat viņi pieņem bērna jau pieļautās kļūdas; gaidas un prasības tiek attiecinātas uz turpmāko rīcību.

3. Pieļaujoši vecāki attiecas visnotaļ pieļāvīgi pret visu, ko bērns dara, nekad nesoda viņu un atzīst jebkuru viņa rīcību. Ģimenes politika realizējas kopīgās pārrunās, kurās bērns piedalās kā līdzvērtīgi partneri. Vecāki izskaidro noteikumus, ļoti reti pieprasa bērniem piedalīties ģimenes darbos, ļauj viņiem pašiem pieņemt daudz lēmumu par savu un bieži vien arī par visas ģimenes dzīvi. Par audzināšanas metodi kļūst pārspriešana, nevis varas izmantošana (Jervinena, 2013, 162).

Pieaugušais cilvēks ir atbildīgs par bērna uztveri par sevi, ir svarīgi nodrošināt bērnam apmierinājuma un gandarījuma sajūtu par paveikto darbu. Bērnam pašapziņu veido apziņa, ka viņš var un prot. Bērnam svarīgi ir izcelt viņa spējas un prasmes. Būt apmierinātam ar sevi bez taustāmiem panākumu pierādījumiem ir daudz prasīts no cilvēka. Tas ir īpašs izaicinājums pašapziņai (Kreišmane, 2000, 19).

A. Vecgrāve norāda, ka tieši ar savu attieksmi – ar to kā reaģējam uz bērnu, uz viņa rīcību, smaidu, panākumiem, kļūdām, ko atļaujam, ko aizliedzam un kā to darām, cik lielā mērā iekšēji viņu pieņemam vai atgrūžam, vai uzskatām par skaistu vai neglītu, par gudru vai muļķi, par veiksmnieku vai neveiksmnieku – mēs veidojam bērna viedokli pašam par sevi (Vecgrāve, 1996, 87). Un tas attiecināms ne tikai uz vecākiem un attieksmi ģimenē, bet lielā mērā arī uz skolotājiem un vidi izglītības iestādē.

Liela daļa bērnu jau līdz divu gadu vecumam sāk apmeklēt pirmsskolas izglītības iestādes. Taču līdz sešu gadu vecumam pilnīgi visiem bērniem ir jāuzsāk pirmsskolas apmācība. Tāpēc agri vai vēlu, katrs bērns nonāk bērnudārzā, kurā sastopas ar saviem grupas biedriem un skolotājiem (izņēmums ir vienīgi bērni, kuri programmu apgūst mājapmācībā). D. Dzintare savā grāmatā akcentē R. Berna atziņu, ka skolotāju loma ir bērnu rosināt izzināt sevi un citus. Pedagoģiskajā procesā nozīmīga ir skolotāja spēja nodot bērniem daļu sava “ES”. Attieksme pret sevi un citiem ir svarīgs faktors, kas nosaka bērna vietu grupā un pašapziņu (Dzintare, 2000, 7). Skolotāji daļēji kļūst par vidutājiem vairākos būtiskos aspektos, līdzsvarojot:

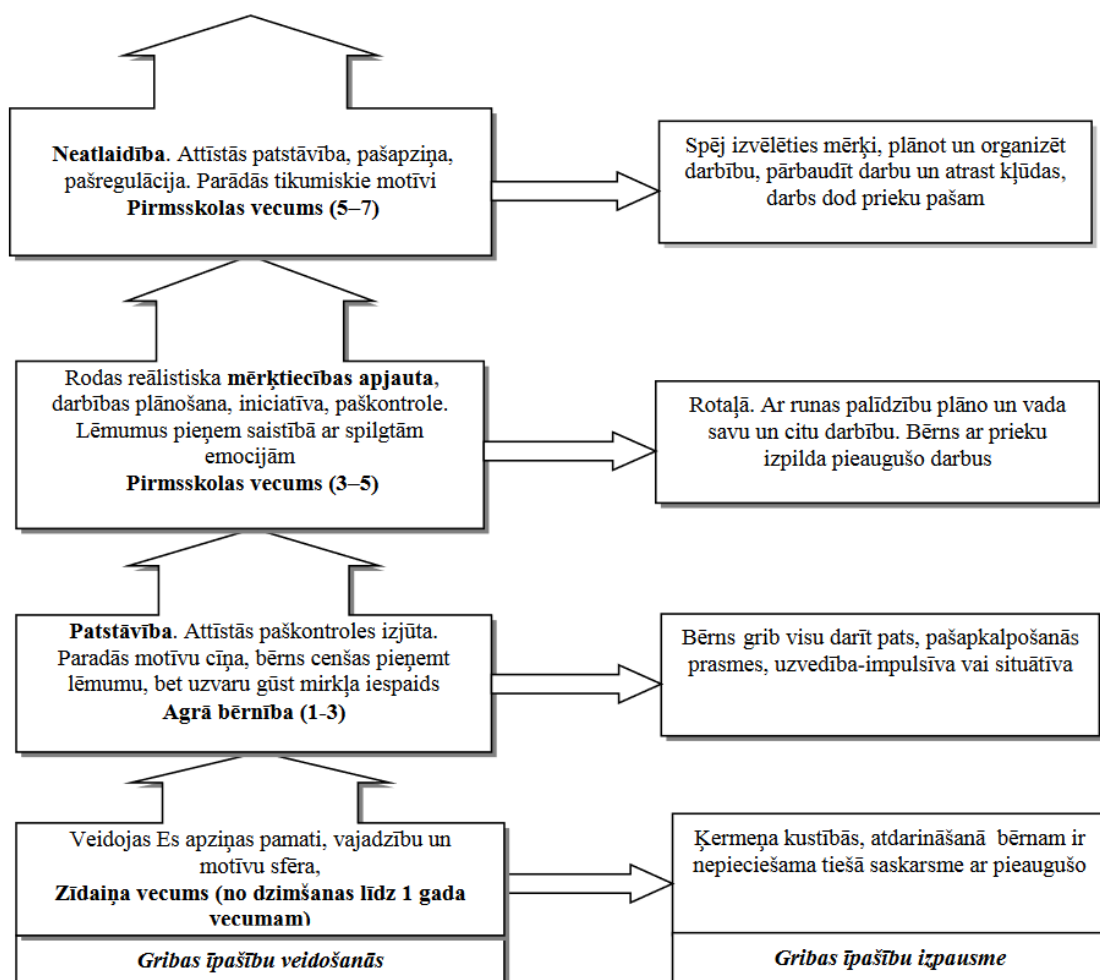
- ģimenes vērtības ar sabiedrības normām,
- bērna attieksmi pret sevi un citiem,
- bērna iegribas pretstatā gribas īpašību attīstīšanai.

D. Lieģeniece izceļ audzināšanas mērķi, kurš ir nozīmīgs pedagoga un bērna mijiedarbībā: palīdzēt bērnam attīstīt pozitīvu pašapziņu un labu emocionālu pašizjūtu. Šodienas ģimenē bērns saņem daudzas vecāku morālā un ekonomiskā stāvokļa izraisītas negatīvas ietekmes. Apkārtējā sabiedrībā vērotā vardarbība, dzeršana, seksuālā visatļautība, nabadzība var tieši pastiprināti negatīvā veidā ietekmēt bērnu. Tādēļ pirmsskolas bērnu iestāžu pedagoga darbā nepieciešama prasme jūtīgi reflektēt katra bērna vajadzības un radīt iespēju tās apmierināt, vienlaikus bagātinot bērna “ES” sistēmu (Lieģeniece, 1999, 86).

Reizēm vecāki mēdz noliegt vai nesaprast, cik patiesībā nozīmīga ir viņu loma bērna pašapziņas attīstībā. Dažkārt visvieglāk ir vainot izglītības iestādi pie tā, ka bērns attiecas pret sevi un citiem. Vecāki un pedagogi ir tie, kas iedarbojoties uz bērna jūtam, paplašina viņa interešu loku,

mobilizējot bērna gribu, virzot to uz apziņas attīstību un personības pamata izveidošanos (Golubina, 2007, 79). Katrai no bērna attīstībā iesaistītajām pusēm vajadzētu godprātīgi atzīt un īstenot savas atbildības jomas ne tikai saistībā ar mācību procesu, bet arī ar audzināšanu un pašapziņu saistītos jautājumos.

Viens no būtiskākajiem aspektiem, virzot audzināšanas procesu, ir gribas īpašību attīstīšana. Gribas īpašības – patstāvība, iniciatīva, neatlaidība, noteiktība, mērķtiecība, pašsavaldīšanās, drosmē un vīrišķība – ir gan audzināšanas produkts (Students, 1998), gan ir atkarīgas no dabas dotumiem – nervu sistēmas un temperamenta (Ильин, 2011, 155). Autore D. Vigule savā promocijas darbā apkopojot ievērojamu pedagogu (Montesori, Dēķena, Lieģenieces) un psihologu (Studenta, Eriksona) atziņas par bērna gribas attīstību, izveidojusi diagrammu, kas atklāj secīgu gribas īpašību veidošanos, to izpausmi bērnībā (sk. 2. attēlu).

2. attēls. Pirmskolēna gribas īpašību veidošanās (D.Vigule, 2014, 45)

Diagrammā skaidri attēlotas pašapziņas veidošanās pakāpēs. No dzimšanas līdz 1 gada vecumam bērnam tikai veidojas sevis apzināšanās pamati, tāpēc vecākiem jāveido droša vide un atbalsts. Jāsaprot, ka sociālā attīstība sākas jau zīdaiņa vecumā. Ar raudāšanu, kad ir izsalcis, viņš pavēsta, ka jūtas izsalcis un vientuļš, un uzsāk attiecību veidošanu. Zīdains viens pats nespēj izdzīvot un pirmajā dzīves gadā ir absolūti atkarīgs no aprūpētāja. Atkarībā no tā, kādu atbalstu nodrošina ģimene, bērnam var izveidoties pozitīva un droša pieķeršanās vai dažādas negatīvas pieķeršanās formas līdz pat dezorientētai pieķeršanās formai. Sociālā attīstība zīdaiņiem realizējas lielā mērā ar piesaistes uzvedību. Piesaistes teorija pamato bērna patības agrīnu veidošanos un tās veidus (Ancāne, 2009, 19).

Līdz 3 gadu vecumam attīstās patstāvība un paškontroles izjūta. Šajā vecumā jāspēj novērtēt kad un kāds atbalsts bērnam nepieciešams, lai neveidotos pāraprūpe vai vienaldzīga attieksme, vai pat dusmas, jo bērna vēlme visu paveikt pašam var būt kā bīstama, tā nogurdinoša un prasīt lielu pacietību. Dažkārt vieglāk ir turpināt darīt bērna vietā - barot ar karoti, nomizot banānu, saģērbt drēbes utt, taču vecākiem jāspēj rast līdzsvaru, lai pakāpeniski veicinātu bērna prasmes un patstāvību. Psihologijas doktorei G. Svencei ir viedoklis, ka saskarsmes orientācijas objekts bērniem vecumā no viena līdz trīs gadiem ir pieaugušais. Pieaugušais ir atdarināšanas etalons, prasmju un iemaņu eksperts, kopīgas darbības organizētājs, palīgs, pašvērtējuma, pašapziņas un sociālas kompetences veidotājs (Svence, 1999).

Līdz 5 gadu vecumam bērnam attīstās mērķtiecība, darbības plānošana, paškontrolē. Ņemot vērā, ka šajā vecumā bērniem jau attīstījusies runa, tad savstarpējā sadarbība starp bērnu un pieaugušajiem ir vieglāk saprotama. Bērns spēj paust savas vēlmes vai iebildumus un sarunu ceļā meklēt risinājumus dažādām situācijām.

Tikai tuvojoties 7 gadiem var teikt, ka bērnam attīstās pašapziņa, jo nostiprinās patstāvība un pašregulācija. Liela daļa bērnu ir ļoti zinātkāri un jau intuitīvi attīsta prasmes izvirzīt mērķus, organizēt darbību, kļūdīties un mēģināt vēl. Šāda bērna izaugsme arī liecina par gatavību uzsākt skolas gaitas.

Dažkārt rodas jautājums par to vai īpašības, tai skaitā arī pašapziņu, var pārmantot. Kā norāda L. K. Jervinena, pašapziņa veidojas uz pieredzes pamata, tātad tā nav pārmantojama īpašība. Tomēr šajā ziņā var runāt par pārmantojamību, jo dažas pārmantojamas īpašības ietekmē arī pašapziņas attīstību. Psihologe apgalvo, ka temperaments ir viena no iezīmēm, kas lielā mērā ir iedzimta. Ar jēdzienu “temperaments” apzīmē reakciju uz apkārtni, kā arī pašizpaušmi, galvenokārt jūtīgumu, reaģējot uz dažādiem notikumiem. Mazu bērnu temperamentu dažādība rodas no

atšķirībām autonomās nervu sistēmas reakcijas ātrumā. Dažas no šīm agrīnajām atšķirībām ir, piemēram, tas, cik atsaucīgi mazulis uzsmaida svešai sejai vai cik viegli mazulis spēj nomierināties zīžot knupi vai īkšķi. Mierīgs mazulis vienmēr iegūs vairāk uzslavas nekā mazulis, kurš daudz raudās un radīs vairāk grūtības. Līdz ar to šīs agrīnās atšķirības var iekustināt ķēdes reakciju, un sekas vēlāk var izpausties pašapziņā (Jervina, 2013, 165).

Pašapziņas ietekme uz personību. Personība ir cilvēkam piemītošo temperamenta, rakstura, intelektuālo un emocionālo īpašību un psihiskās aizsardzības mehānismu kopums. Tā veidošanos ietekmē gan iedzimti, gan vides faktori. Cilvēka raksturs atklājas viņa rīcībā. Personības īpašības ir pastāvīgs modelis, kā cilvēks uztver, attiecas un domā par apkārtējo pasauli un sevi. Tas izpaužas dažādos - gan sociālos, gan personīgos kontekstos. *Colinger (1993)* C. R. Cloninger personību apskata kā psihobioloģisku modeli. Psihobioloģiskajā modelī personība sastāv no divām daļām: temperamenta un rakstura. Aptuveni 50% personības veido temperaments, ko lielā mērā ietekmē ģenētiskas atšķirības. Aptuveni 50% personības veido raksturs, un to šī modeļa izpratnē galvenokārt ietekmē vide, kurā bērns attīstās (Cloninger, C. R., Svrakic, D. M., & Przybeck, T. R., 1993).

Svarīgākais, kas jāzina, domājot par raksturu, ir tas, ka iedzimtība lielā mērā nosaka temperamentu, bet temperaments ir pamatā raksturam. Raksturu kā sarežģītu cilvēka psihisko sistēmu lielā mērā ietekmē audzināšana un sociālā vide, tomēr tas balstās uz temperamenta īpašībām. Tieši tāpēc, lai arī kopumā cilvēki ir ārkārtīgi atšķirīgi, tomēr ir iespējams saskatīt kopējas iezīmes un iedalīt cilvēkus pāris lielās grupās, kuras apvieno kas kopīgs. Temperamenta tips ir atkarīgs no indivīda nervu sistēmas darbības iedzimtajām īpatnībām – nervu procesa spēka, kustīguma, līdzsvarotības. Rakstura īpašības var nedaudz koriģēt temperamenta izpausmes, bet pašos pamatos tās nav maināmas (nav iespējams emocionālu, jūtīgu cilvēku padarīt par atturīgu; lēns skolēns nekļūs par elastīgu un ātri reaģējošu, holēriķis nekļūs par flegmātiķi vai otrādi) (Lasmane, 2006)

Savukārt V. Golubina apgalvo, ka psiholoģijā par personību uzskata jebkuru cilvēku, kas spēj sevi apzināties, sevi kontrolēt un spēj apzināti darboties. Personības attīstība rit ciešā saistībā ar cilvēka apziņas attīstību, ko savukārt nosaka arī tāds faktors kā pašapziņas rašanās attīstības process (Golubina, 2007, 79). Bērnu raksturā atspoguļojas tās kvalitātes, kas ir sastopamas viņu apkārtņē. Tā kā bērna psihe atrodas attīstības un pārmaiņu procesā, tad viņa raksturs nav stabili izveidojies. Personības un rakstura jautājumi ir cieši saistīti ar patības, ego un identitātes

jautājumiem. Savukārt patības, ego un identitātes traucējumi ir dažādu psihisko traucējumu izpausmes.

“Harmoniska personības attīstība nozīmē intelektuālas, emocionālās un gribas attīstības līdzsvaru” (Špona, 2004, 43). Iedzimtības, audzināšanas un esošās vides mijiedarbībā jau no dzimšanas brīža bērnam top viņa personība, veidojas viņa rakstura īpašības, kas būtiski ietekmēs viņa dzīves svarīgus posmus, attiecību veidošanu, spēju iekļauties sabiedrībā, panākumus izglītībā un darba dzīvē. Psiholoģijas doktore G. Svence grāmatā “Attīstības psiholoģija” min, ka pašapziņas attīstība ir nozīmīgs agrīnās bērnības perioda jaunveidojums psihē. ES koncepcijas attīstība saistīta ar – spējām pastāstīt par citu cilvēku uzvedību, spējām apzināti ietekmēt citu cilvēku uzvedību, spēju pastāstīt par savu darbību, spēju sevi pazīt (spogulī), patstāvības izjūtu, sava īpašuma apziņu, empātiju, 2-3 gadu krīzi (Svence, 1999, 71). Bet, lai spētu apzināties sevi un veidoties par harmonisku personību ļoti svarīgi, kā tiek pārvarētas dažādas attīstības krīzes, kādu aprūpi un atbalstu bērns saņem ikdienā un cik droša ir arī vide (gan fiziski, gan emocionāli), kurā bērns dzīvo un attīstās. Atkarībā no šiem un arī citiem faktoriem bērnam var veidoties augsta pašapziņa, kas veicinās līdzsvarotas personības attīstību vai arī zema pašapziņa, kas var atstāt arvien jaunas negatīvas sekas uz personības stabilitāti un turpmāko izaugsmi. Teorētiski iespējami divi galvenie attīstības scenāriji.

1. Pozitīvais scenārijs, kad bērns saņem nepieciešamās rūpes, atbalstu un apkārtējā vide ir bērnam labvēlīga. Tas bērnam veido pozitīvu pašpārliecinātību un emocionālu drošību. Kura nākotnē, kā pieaugušajā cilvēkā, veido adekvātu izturēšanos un atbilstošu sevis un citu uztveri. Augsta pašapziņa ir labo īpašību kopums, ko cilvēks saskata sevī. Tā izpaužas kā patstāvība, pieņemot lēmumus savā dzīvē, un neatkarība no citu cilvēku viedokļa. Augsta pašapziņa izpaužas tad, kad viņa patības jēdzienā pārsvaru gūst pozitīvās īpašības, un zema pašapziņa -, kad negatīvo īpašību apjoms gūst pārsvaru pār pozitīvo īpašību apjomu. Cilvēkam ar augstu pašapziņu paštēls ir “reālistisks”. Augsta pašapziņa nozīmē godīgu attieksmi pret savām negatīvajām īpašībām, bet atzīstot tās, netiek iznīcināta cilvēka pašcieņa. Negatīvo iezīmju atzīšana vienlaikus nozīmē cenšanos atbrīvoties no tām. (Kreišmane, 2000, 17). Var secināt, ka augsta pašapziņa raksturo veselās psihi esamību. Pozitīvs paštēls sekmē veiksmīga cilvēka dzīves scenāriju. Veiksmīgas attīstības gadījumā cilvēkā nostiprinās gribasspēks - tiekšanās uz mērķiem un spēja pašaudzināties. Personība ar augstas pašapziņas esamību spēj sevi vieglāk pašaudzināt, tai piemīt pozitīva sevis uztvere un līdz ar to ir viegli sevi motivēt paveikt nepieciešamos dzīves uzdevumus.

Pieaugušais cilvēks ir atbildīgs par bērna uztveri par sevi, ir svarīgi nodrošināt bērnam apmierinājuma un gandarījuma sajūtu par paveikto darbu. Bērnā pašapziņu veido apziņa, ka viņš var un prot. Bērnā svarīgi ir izcelt viņa spējas un prasmes. Būt apmierinātam ar sevi bez taustāmiem panākumu pierādījumiem ir daudz prasīts no cilvēka. Tas ir īpašs izaicinājums pašapziņai (Kreišmane, 2000, 19).

2. Negatīvais scenārijs. Ja bērniem nav pozitīvas attiecību pieredzes, sociāli atstumti bērni sociālās situācijas sāk uztvert kā apdraudošas, un viņu agresīvā, attiecības sagraujošā uzvedība pastiprinās. Tā kā šis process visu laiku ir pašuzturošs, bērna sociālā adaptācija kļūst aizvien problemātiskāka. Bērna sociālo prasmju traucējumi rada jaunus šķēršļus viņa personības attīstībai. Izglītības iestādēs ir sastopami bērni, kuru dzīves stāstos ir dažādas šķiršanās situācijas viņu pirmsskolas vecumā. Viņu vecāki ir šķīrušies, bērni kādu laiku ir pavadījuši vecvecāku uzraudzībā. Šādi notikumi traucē personības attīstībai nepieciešamo stabilitātes izjūtu un identifikācijas procesu. Izglītības iestādē, savukārt, bērniem ar šādiem dzīves stāstiem izveidojas „sliktā” un „vainīgā” loma. Arī kognitīvā attīstība notiek lēnāk - viņi lēnāk uztver apgūstamo vielu, lasa lēnāk un ir neveiklāki. Līdz ar to atkal nonāk atstumtības situācijā (Ancāne, 2009). Rezultātā veidojas zems “es” attīstības līmenis, negatīva sevis uztvere un zema pašapziņa.

Vide, kurā bērns uzaug, dzīvo un atrodas, veido viņa subjektīvo attieksmi pret apkārtējo pasauli un veido viņa attieksmi pašam pret sevi. Dažkārt nākas sastapties ar situācijām, kad vecāki un vecvecāki pat necenšas bērnu, pusaudzi respektēt kā personību. “Tu taču vēl esi mazs!” ,ir frāze, ko nākas dzirdēt biežāk. Tātad bērns tiek uzskatīts par lemt un domāt nespējīgu, kam jāpakļaujas pieaugušajam (Golubeva, 2007, 98). Arī R. Purmale apgalvo, ka nievājošu attieksmi pret bērnu nereti varam saklausīt arī ikdienas valodā, kad bērnus nosaucam par sīkajiem. Autore atsaucoties uz H. G. Gādameru atgādina, ka domāšanas robežas un pasaules ainu nosaka valodā izteiktā pieredze (Purmale, 2002).

Ja bieži tiek noraidīts bērna viedoklis vai mazināta viņa dalības spēja, tas var radīt bērnam sava nesvarīguma pašizjūtu. Līdz ar to, bērns veidojas par pieaugušo, kurš ir rīcībnespējīgs, jo iekšēji patstāvīgi apšaubā savu viedokļa pareizumu. Pieaugušais cilvēks arī neapzināti, ar savu izturēšanos un pasacīto, bieži var kaitēt personībai, kura tikai veidojas. Kā arī bērnam, kurš ir saņēmis pazemojumu un kura viedoklis, esamība tikusi izsmieta, var izveidoties traumēta patība. I. Kreišmane min, ka, cilvēks ar traumētu patību ir ļoti jūtīgs un par visu apvainojas.” (Kreišmane, 2000, 82). Cilvēkam, kuram traumatiskās dzīves pieredzes dēļ, ir izveidojušās šādas reakcijas, attiecībās ar līdzcilvēkiem var tikt novērota arī nepamatota aizvainojuma sajūta, tas traucē

komunikācijā un kavē topošās attiecības ar pārējiem cilvēkiem. Tādējādi ir grūti izveidot pozitīvu kontaktu, attiecības ar grupas biedriem un ir sarežģījumi iekļauties kolektīvā. Tāpat zema pašapziņa bieži tiek uzskatīta par agresīvas uzvedības iemeslu.

Jebkura situācijai neatbilstoša izturēšanās tiek uzskatīta par cilvēka rakstura negatīvu īpatnību. Zema pašapziņa nenoliedzami apgrūtina socializēšanos līdz ar to saskarsme ar cilvēkiem nevis sniedz baudījumu, bet gan audzē paša nevērtīguma izjūtu (Kreišmane, 2000, 36). Cilvēkam ar zemu pašapziņu ir grūti uzticēties savām spējām un sasniegt izvirzītos vai vēlamos dzīves mērķus- ir vājāks gribasspēks un spēja pašaudzināties.

Kā zināms, pašapziņa var būt gan augsta, gan zema un jebkurā gadījumā tā ietekmēs cilvēka attieksmi pret esošo situāciju, pasauli kopumā un savām iespējām tajā. Cilvēka priekšstatus par sevi nosaka pat garastāvokļa pārmaiņas. Ja cilvēkam ir trausla pašapziņa, acumirkļīgas garastāvokļa pārmaiņas var ievērojami ietekmēt pašvērtējumu. Laimes izjūta liek viņam justies labam un prasmīgam, turpretī apātija – nederīgam un nevarīgam. Zemas pašapziņas un garastāvokļa saistība rada apburtā loku efektu. Ja pašapziņa ir zema, arī garastāvoklis bieži vien ir nomākts. Garastāvoklis, emocijas un pašapziņa mijiedarbojas. Taču augstas pašapziņas gadījumā, cilvēks nav tik svārstīgs un garastāvokļa maiņa nespēj radīt ilgstošu ietekmi un viņa attieksmi pret sevi.

1. 2. 5-6 gadīgu bērnu raksturojums temata aspektā

Raksturojot bērna pašapziņas un personības veidošanos, kā arī praktiski darbojoties pirmsskolā, būtiski ir zināt vecumposmam raksturīgās iezīmes, attīstības krīzes un nosacījumus veiksmīgas attīstības sekmēšanai. Jāņem vērā, ka dažādu pētnieku darbos analizēti un aprakstīti lielākoties plašāki vecumposmi, kas ilgst vismaz trīs līdz četrus gadus. Turklāt katram bērnam ir izteiktākas un mazāk nozīmīgas pazīmes, kas piemīt konkrētajam vecumam un daži bērni nobriest ātrāk, citi lēnāk.

Šajā pētījumā apkopotas 5 līdz 6 gadus veciem bērniem raksturīgākās iezīmes un attīstības izaicinājumi, kā arī ietekme uz pašapziņu.

Kad bērnam paliek pieci gadi, tad vecāki intensīvāk sāk domāt par skolas gaitām, jo šajā vecumā bērni sāk gatavoties skolai. Šis ir laiks, kad bērni vēlas, lai vecāki viņus pamana, pozitīvi novērtē. V. Golubina secina, ka iestājoties pieciem gadiem sākās pārmaiņu laiks. Bērnu jāsagatavo skolai gan psihiski, gan praktiski un visa pedagoģiskā darbība jāvirza tikai uz to. Bērnā notiek

iekšējo motīvu pārkārtošanās, kas nes līdzīgu interesi par jaunām zināšanām. Tā savukārt pārtop par bērna darbības patstāvīgu motīvu, kā arī ietekmē un virza viņa uzvedību, kaut arī tā joprojām ir pretrunu pilna. Kritiska attieksme pret sevi kā darītāju bērnam veidojas ap 5-6 gadu vecumu, kad viņš savu darbību un tās rezultātus sāk saistīt ar sevi, savām personīgajām īpašībām. Autore, šajā attīstības posmā akcentē tikumisko audzināšanu. Ir jāapstiprina un jāveido bērna morālā stāja – izpratne par darba tikumu, godīgumu, labestību, draudzīgumu, taisnīgumu, smalkjūtību, empātiju un citām pozitīvām īpašībām, kam jāklūst par personības rakstura pamatu (Golubina, 2007, 120).

Autores K. A. Hansena, R. K. Kaufmane, un S. Saifers savā grāmatā "Izglītība un demokrātijas kultūra: bērnības pieredze" min, ka vairākums piecgadīgu bērnu spēj koncentrēt uzmanību ilgu laiku, sazināties daudz prasmīgāk, iesaistīties aktīvākā spēlē ar pārgērbšanos un lomas atveidošanu, saprast abstraktus jēdzienus daudz labāk nekā vairākums trīsgadīgo un četrgadīgo bērnu (Hansena, Kaufmane, Saifers, 1998). Ņemot vērā bērna pastiprināto zinātkāri, spēju ilgāk koncentrēt uzmanību un vērtēt savus sasniegumus, ir iespēja īstenot gatavošanos skolai pozitīvā un dabiskā veidā. Taču nereti pieaugušie uzņemas iniciatīvu šajā procesā, bet to īsteno bērnam nedraudzīgā veidā - ar piespiešanu, draudiem, ilgstošiem un vienmuļiem vingrinājumiem, kas tajā brīdī nemotivē bērnu. Ja pieaugušais ir vērīgs un, pamanot bērna interesi un vēlmi darboties kādā jomā kā arī spēj to organizēt nepieciešamajā virzienā, tad neizpaliks ne panākumi, ne attīstība.

Pēc E. Eriksona (1968) teorijas, par personības attīstību, kas aprakstīta gan G. Svences, gan D. Lieģinieces grāmatās - piecu gadu vecumā noslēdzas attīstības posms, kuru raksturo vārds mērķis. Labvēlīga iznākuma gadījumā bērnam ir attīstījušās iemaņas pašam darboties pēc savas iniciatīvas, mērķtiecīgi virzīt savu darbību, priecāties par sasniegto. Nelabvēlīga iznākuma gadījumā – bailes no soda, sevis ierobežojumi, jo parasti nekas neizdodas, par to, ko dara, saņem sodu, nopēlumu, veidojas pāridarījuma un vainas izjūtas, vēlme kompensēt pāridarījumu (Svence, 1999, 26). Šajā periodā vai nu nostiprinās bērna iniciatīva, vai arī parādās patstāvīga vainas apziņa. Ja pieaugušie ļauj bērnam pašam izvēlēties darbības veidus, netraucē viņu fantazēt, rotaļāties, atbild uz viņa jautājumiem, tad bērnam sāk veidoties iniciatīvas iedīgļi. Ja pieaugušie atklāti demonstrē bērna atkarību no viņiem un bērnam tiek ierobežota autonomija, viņš sāk izjust vai nu vainas izjūtu, vai arī agresivitāti un vēlmi atriebties (Lieģeniece, 1999, 24). Tas ļauj secināt, ka bērna mērķtiecība un pašaudzināšanas prasmes būtiski atkarīgas no pieaugušo izturēšanās, uzticēšanās un iedrošinājuma tieši piecu un sešu gadu vecumā, kad bērnam ir vēlme īstenot savas idejas, turklāt pēc sava plāna un sev pieņemamā veidā. Tas ir viens no veidiem, kurā bērns sāk

paust savu pašapziņu. Ļoti svarīgi to pamanīt un sniegt iedrošinājumu, lai sekmētu turpmāko pašapziņas attīstību.

Taču visspilgtāk pašapziņu var novērot saistībā ar pašvērtējumu, t.i., kā bērns novērtē savus sasniegumus un neizdošanos. Vecākajā pirmsskolas vecumā bērns ir iemācījies vērtēt citus (to dara vispirms) un sevi. Novērtējums pakāpeniski veido viņa attieksmi pret savu un citu cilvēku rīcību. Prasmī savas īpašības un rīcību salīdzināt ar citiem bērns apgūst tikai vecākajā pirmsskolas vecumā. Šī prasme ir pašvērtējuma pamats (Lieģeniece, 1999, 67). Lai pašvērtējuma spēja varētu attīstīties V. Golubina apgalvo, ka ir svarīgi, lai bērna vecāki un viņa skolotāji rosinātu izvērtēt padarīto, salīdzinot to ar citu veikumu vai kādu piemērotu etalonu, un nenoniecīnātu bērna veikumu (Golubina, 2007, 119).

Līdzīgi domā arī G.Svence, apgalvojot, ka 5-6 gadu vecumā bērni ir jūtīgāki pret kritiku un aizrādījumiem. Šajā vecumā pieaug arī vienaudžu dotā vērtējuma nozīme, bērnu vidū var novērot lielīšanos, bērni it kā uzturot savu nozīmīgumu savās un vienaudžu acīs, lielās bieži pārspīlējojot kādus sniegiņus vai lietas. 5-6 gadu vecumā par galveno saskarsmes motivācijas pamatu kļūst bērnu vajadzība gūt vērtējumu un vajadzība apstiprināt nozīmīgumu pieaugušo un vēlāk – vienaudžu acīs (Svence, 1999, 158).

Tāpat vecāku uzdevums ir vairāk uzsvērt bērna pozitīvās darbības, ievērot centību un vēlmi darboties, paslavējot vai apbalvojot, nevis koncentrēties uz negatīviem iznākumiem, bērnu sodot vai ierobežojot. Ieskatoties D. Elkoņina bērnu vecumposmu periodizācijā, 3 -7 gadu vecumā attīstās vajadzību motivējošā sfēra – veidojas vajadzība pēc darbības novērtējuma. (Golubina, 2007). Pozitīvs vērtējums, noteikti, veicinās bērna pašapziņu. Ņemot vērā, ka 5- 6 gadu vecumā turpinās bērna pašapziņas attīstība un nostiprinās pašapliecināšanās motīvs, profesore D. Lieģeniece uzsver, ka bērna pašapziņas veidošanos ietekmē pieaugušo vērtējums un panākumi darbībā. Bērnu daudz spēcīgāk ietekmē viņa darbības rezultātu pozitīvs vērtējums nekā sods vai aizliegums. Bērna pašapziņu sekmē izpratne par to, kas ir viņš pats, kādas ir viņa īpašības, kā pret viņu izturas citi un kā parādās šī attieksme. Nozīmīgs ir pedagoga pozitīvais bērna darbības vērtējums (Lieģeniece, 2003, 16).

Audzinošo iedarbību sekmē ne tikai pedagoga organizētā tiešā un netiešā iedarbība, bet arī pedagoga personības ietekme uz bērnu, kolektīva un tā atsevišķu locekļu ietekme, kā arī bērna pašaudzināšanas ietekme uz personības attīstību (Lieģeniece, 1999, 75). Autore atsaucoties uz franču psihologu A. Valonu raksta, ka 3-6 gadīgu bērnu pieķeršanās pieaugušajiem ir nepieciešama viņu personības attīstībai. Ja bērnam to nenodrošina, viņš var kļūt par baiļu vai trauksmaina

pārdzīvotuma upuri un viņam var veidoties psiholoģiskā atrofija, kuras spēks saglabājas visu mūžu un atspoguļojas viņa gaumē un gribā (Lieģeniece, 1999, 25). Šādu trauksmi dažkārt var novērot pirmsskolā, kad bērns izmisīgi piekertas pedagogiem, mēģinot pieprasīt visu uzmanību sev, nevēloties pieņemt grupā esošo kārtību un to, ka pedagogs nevar nodrošināt rūpes tā, kā tas būtu īstenojams ģimenē. Ja adaptācijas periodā bērna pieķeršanās pedagogam un trauksmainība ir saprotama un kādu brīdi pieņemama, tad 5-6 gadu vecumā šāda uzvedība mudina domāt par negatīvām tendencēm bērna pašapziņas attīstībā. Tas var atstāt arī negatīvu ietekmi uz bērna iekļaušanos kolektīvā un sociālo prasmju attīstību.

Bērns vecākajā pirmsskolas vecumā bagātina savu emocionālo pasauli, spēlējot netiešas dramatisācijas rotaļas, sižeta – loma rotaļas, tāda veidā mācoties veidot saskarsmi un atrisināt konfliktus. Kā arī mācas būt par zēnu vai meiteni, un pirmsskolas vecuma beigās parasti izvēlās sava dzimuma pārstāvjus rotaļās (Kaņepēja, 2003). Svarīgi, lai bērns izvēlētos vienaudžus nevis pieaugušos, kā savus rotaļu biedrus, jo tādejādi tiek apgūta līdzvērtīga sadarbība, prasme iesaistīties rotaļās un savstarpēji papildināt idejas, prasme vienoties un risināt dažādas grūtības gan kopā, gan individuāli kā personībai.

G. Svence apgalvo, ka 6 gadu vecumā bērnam ir izveidojusies iekšējā pozīcija – noturīga attieksmju sistēma pret sevi, pret citiem un pasauli kopumā. Tieši šīs attieksmju sistēmas izveide kļūst par turpmākās attīstības avotu, cilvēka patstāvības, mērķtiecības, neatlaidības un neatkarības izveides avotu (Svence, 1999, 93).

Noslēdzoties šim vecumposmam bērnam būtu jārunā gramatiski pareizi un skaidri. Jāprot izteikt savas domas un vēlmes, pastāstīt par redzēto un dzirdēto. Bērns fiziski ir gatavs apmeklēt skolu (Golubina, 2007, 121). Tas atspoguļojas tajā, ka bērns spēj pats apgērbties, paēst, veikt zināmus attālumus patstāvīgi un ir nostiprinātas citas pašapkalpošanās prasmes. Taču vēl nozīmīgāk par fizisko gatavību ir jāapzinās bērna pašapziņas briedums tiktāl, ka viņš spēj izteikt un pamatot savas domas, izdarīt izvēles, mērķtiecīgi darboties un vērtēt savu veikumu, kā arī atzīt kļūdas un neapstāties kā pie neveiksmēm, tā pie sasniegtā.

1.3. Mācību centru nozīme pedagogiskajā procesā

Bērība ir sensitīvākais laiks cilvēka mūžā, kad tiek likti pamati personības ieviržu sistēmai, pašapziņai, saskarsmes prasmēm u.c. Šajā posmā nozīmīga loma ir arī pedagogiskajam procesam

pirmsskolā. Veidi, kādos tiek īstenots mācību un audzināšanas process, atstāj būtisku ietekmi uz bērna attīstību un personību.

Marija Montessori uzskata, ka izglītības pamatprincips ir tas, ka mēs nedrīkstam kļūt par šķērslī bērna attīstībā. Nav grūti zināt, kas mums jādara; grūtākais ir apzināties, no kādiem pieņēmumiem un maldīgiem aizspriedumiem mums jāatbrīvojas, lai spētu izglītēt savus bērnus (Montesori, 2019, 49). Tas lielā mērā raksturo izaicinājumus pirmsskolas izglītības sistēmā Latvijā pēdējās desmitgadēs. Bērna loma ģimenē un sabiedrībā ir mainījusies. 21. gadsimta audzināšanas mērķis vairs nav paklausība un disciplīna, bet gan aktīvs, radošs, domājošs bērns, kurš spēj risināt problēmsituācijas, pieņemt lēmumus, atzīt, ja kļūdīties, un mēģināt atkal. Pirmsskolas izglītības satura īstenošanas mērķis ir zinātkārs, radošs un dzīvespriecīgs bērns, kas dzīvo veselīgi, droši un aktīvi, darbojas patstāvīgi un mācās ieinteresēti un ar prieku, gūstot pieredzi par sevi, citiem, apkārtējo pasauli un savstarpējo mijiedarbību tajā.” (“Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem” (skatits.likumi.lv 2.11.2018)). Taču līdz 2019.gadam vēl joprojām bieži varēja novērot situācijas, kurās tiek īstenota līdzšinējā metodika, skolotāju attieksme un darba organizēšanas formas, kurās bērnam ir klausītāja un izpildītāja loma. Jaunā programma pirmsskolas izglītībā piedāvā apmācību īstenot mācību centros, kur galvenais akcents ir uz bērna interesi un aktīvu darbošanos. Tas dod iespēju sekmīgāk īstenot bērncentrētu pieeju, lai pedagogs ir vairāk kā virzītājs un padomdevējs.

Dž. Bruners uzsver, ka pieaugušā piedalīšanās rotaļā, atbalsts, padoms, ieteikums veicina bērnu izpratni un koncentrēšanos sarežģītāku rotaļu darbību izpildei. Pieaugušie, kuri stimulē un atbalsta bērnu rotaļīgumu, vienlaikus bagātina viņa iekšējo pasauli, sekmē bērnu komunikatīvās prasmes, attīsta fantāziju sevis izziņu un paaugstina bērnu pašapziņu (Брунер, 1987). Tādējādi, realizējot jēgpilnu mijiedarbību, tiek veidota ne tikai bērna, bet arī skolotāja pašattīstība, kas ir nozīmīgs bērncentrēta pedagoģiskā procesa priekšnosacījums.

Ideja par mācību centru izveidi un īstenošanu pirmsskolā ir atrodama arī iepriekš pārbaudītās izglītības programmas. Viena no zināmākajām programmām, kurā bērncentrēta pieeja izglītošanās procesam tiek īstenota caur mācību centriem ir programma “Soli pa solim”. Tā ir pasaulē slavena izglītības programma, kuru izmanto 27 valstīs. Šī programma tika uzsākta arī Latvijā 1997. gadā ar Sorosa fonda – Latvija atbalstu. “Soli pa solim” iepazīstina ar aktivitāšu centriem un bērnu darbības plānošanu tajos kā vienu no nosacījumiem sekmīgai sadarbības veicināšanai starp bērnu un pieaugušajiem (Hansena, Kaufmane, Saifers, 2002). Autori apgalvo, ka gan ārā gan telpās ir nepieciešams organizēt reālas situācijas un darbības, kas piemērotas katra

bērna spēju līmenim, atbilst viņa interesēm, izpratnei, sagatavotībai un videi. Līdz ar to katrs centrs kļūst par bērnu iniciatīvas, radošu spēju un iztēles laboratoriju.

Sākot ar 2019.gada 1. septembri, Latvijā spēkā stājas jaunās izglītības sistēmas vadlīnijas, kuras ir balstītas uz kompetenču pieeju, kas pirmsskolas posmā lielā mērā saskan ar programmas “Soli pa solim” idejām un metodiku.

Balstoties uz VISC Metodiskie ieteikumiem “Pirmsskolas mācību programmu īstenošanai” un Hansenas, Kaufmane, Saifera grāmatā “Bērncentrētu grupu veidošana”) aprakstīto “Soli pa solim” programmu, darbā veikts salīdzinājums, (sk. 1. – 6. tabulu), lai noteiktu, cik lielā mērā jaunās idejas balstās uz jau praktiski pārbaudītām vērtībām, kādas ir kopīgās iezīmes un kādas ir būtiskākās atšķirības un jaunievedumi.

1.tabula. Programmas mērķis un ideja

“Skola 2030” programma	“Soli pa solim” programma
Mērķis ir zinātkārs, radošs un dzīvespriecīgs bērns, kas dzīvo veselīgi, droši un aktīvi, darbojas patstāvīgi un mācās ieinteresēti un ar prieku, gūstot pieredzi par sevi, citiem, apkārtējo pasauli un savstarpējo mijiedarbību tajā.	Bērncentrētu grupu veidošana un ideja, ka bērns vislabāk attīstās tad, kad viņš pats ir ieinteresēts zinību apguvē.

Abu programmu mērķus un pamata ideju vieno atslēgas vārdi ieinteresētība un pats (patstāvīgi). Tā ir būtiska atšķirība no iepriekšējās pieredzes, kad noteicošā virzība bija vērsta uz rezultāta sasniegšanu, konkrētu prasmju apguvi un trenēšanu, atdarinot pēc konkrēta parauga. Ņemot vērā, ka patstāvība ir viena no pašapziņas pamata komponentēm, tad šīs programmas veicina tās attīstību.

2.tabula. Kā paredzēts rosināt bērnu

“Skola 2030” programma	“Soli pa solim” programma
Rotaļas, spēles, dzejoļi, dziesmas un mīklas bērnu iepriecina un aktivizē. Mācīšana ar rotaļu palīdzību dod labākus mācīšanās rezultātus nekā izmantojot darba burtnīcas vai darba lapas. Patstāvīgo darbošanos rosina mērķtiecīgi iekārtota vide grupā.	Rūpīgi izveidota vide rosina bērnu pētīt, attīsta tā iniciatīvu un radošumu.

Pamatprincipi šajā aspektā ir nedaudz atšķirīgi, jo “Skola 2030” programmā uzsvars ir uz to, ka rotaļas rosina bērna aktivizāciju un “Soli pa solim” programmā vide tiek minēta, kā galvenais

ierosinātājs. Taču kā otrs būtiskais ierosinātās arī jaunajā kompetenču pieejā tiek akcentēts vides iekārtojums atbilstoši bērnu attīstības vajadzībām un interesēm.

3.tabula. Skolotāja loma pirmsskolā

“Skola 2030” programma	“Soli pa solim” programma
<p>Skolotājs plāno mācībās sasniedzamo rezultātu, iekārto vidi un izvēlas materiālus un uzdevumus, viņš vada un novēro bērnu mācīšanos, līdzdarbojas, novērtē bērna sniegumu un attīstību, sniedz attīstošu atgriezenisko saiti, kura rosina uzlabot sniegumu, pamēģināt ko jaunu. Ir jāpalīdz sekmēt bērna spēju attīstību. Taču šī palīdzība nedrīkst noslāpēt bērna patstāvību. Nozīmīgs ir pedagoga paraugs, viņa cilvēcīgās īpašības un pozitīvā attieksme pret bērnu un viņa vecākiem</p>	<p>Skolotāju komanda palīdz bērnam veidot tādas izglītības pamatus, kas orientē uz personības sasniegumiem un veiksmi, stimulē kļūt par aktīvu, darboties gribošu un varošu pieaugušo, kurš spēj ietekmēt savu nākotni un rūpējas par citiem. Respektējot bērna individualitāti, vērojot viņa darbību, skolotājs novērtē katra patreizējo attīstības līmeni dažādās jomā un plāno bērnam piemērotus uzdevumus, kurus tas var sekmīgi izpildīt. Skolotājs nosaka optimālo individualizācijas apjomu, kas ir nepieciešams nodarbībās. Skolotājs var pēc vajadzības rīkoties elastīgi: adaptēt, mainīt un piemēroties pēc vajadzības.</p>

Pedagoga lomai abās programmās kopīgs ir tas, ka jābūt vērīgam, jāiekārto vide, kas veicinātu bērnu attīstību un jāspēj pēc iespējas vairāk uzmanības veltīt katra bērna individualitātei un personības attīstībai. Pedagogam jāspēj pielāgot mācību process bērnu vajadzībām, un tas ir viens no lielākajiem izaicinājumiem abās pieejās.

4.tabula. Bērna loma pirmsskolā

“Skola 2030” programma	“Soli pa solim” programma
<p>Bērns ir pētnieks un darītājs, kurš ar skolotāja atbalstu konstruē zināšanas un veido izpratni, gūst pieredzi un vispārīgās (caurviju) prasmes, un mācību jomu pamatprasmes. Bērna mācīšanās rezultāts ir nevis konkrēta priekšmeta izgatavošana vai zināšanu iemācīšanās kā vienreizējs notikums, bet ilgtermiņa prasmju attīstība. Bērns darbojas kopā ar skolotāju, uzklausa, vienlaikus pats domā par savu mācīšanos, apzinās savas intereses un izvirza savus mērķus.</p>	<p>Bērni īsteno individuālo pieeju mācībām, izvēloties spēli vai arī aktīvo centru, kurā darboties. Ir svarīgi, lai mācību uzdevums viņiem radītu pārvaramas grūtības un prasītu pūliņus, taču ļautu tos veiksmīgi izpildīt.</p>

Tieši attieksme pret bērnu kā personību, kura interesēm pielāgots izglītības process ir kopīgais abās programmās, tai pat laikā atšķirīgais ar līdz šim īstenoto kārtību, kad bērns ticis

pielāgots programmai un nevis otrādi. Bērnam jāmacās pašam vērot apkārtējo pasauli, secināt, pārvarēt šķēršļus, īstenot savas vēlmes. Šāda pieeja veicina gan patstāvību, gan pašrealizāciju, tādejādi dodot būtisku ieguldījumu pašapziņas stiprināšanā.

5.tabula. Vērtēšanas kārtība

“Skola 2030” programma	“Soli pa solim” programma
Pirmskolas vecumā ir jāsāk attīstīt bērna pašnovērtēšanas prasmi. Pedagoģiskajā procesā paredzēta ievadvērtēšana, kas palīdz plānot turmāko pedagoģisko procesu, kārtējā vērtēšana, kas bērnam sniedz atgriezenisko saiti darbošanās laikā un nobeiguma vērtēšana, noskaidrojot bērnu zināšanu un prasmju kvalitāti un kvantitāti, balstoties uz vienotiem kritērijiem (Metodiskajos ieteikumos par bērna sasniegumu vērtēšanu pirmsskolā, 2016).	Skolotājs novēro un raksta piezīmes par katra bērna attīstību, lai varētu tam dot arvien sarežģītākus materiālus vai arī, ja ir nepieciešams, palīdzētu apgūt kādas konkrētas prasmes.

Ņemot vērā, ka “Skola 2030” ir valsts mēroga izglītības programma, tad vērtēšanas kārtība ir stingrāka un nobeigumā arī saistīta ar kritēju izpildi, taču lielāks uzsvars likts arī uz diagnosticējošo vērtēšanu, līdzīgi kā programmā “Soli pa solim”, lai virzītu un pielāgotu mācību procesu atbilstoši situācijai. Veids, kāda censties to īstenot ir izmantojot mācību centrus. Aktivitāšu/ mācību centri – īpašas mācību telpas vietas, kur izvieto un glabā dažādus mācību materiālus un kas paredzētas konkrētas jomas aktivitātēm (Hansena, Kaufmane, Saifers,1998).

6.tabula. Piedāvātie mācību vai aktivitāšu centri

“Skola 2030” programma	“Soli pa solim” programma
Lasīšanās centrs. Tā ir vieta, kur bērni lasa, skatās bilžu grāmatas, stāsta citiem bērniem par grāmatās vai citos materiālos redzamo, kārto loģiskās un savstarpējās sakarībās attēlus un kartes, stāsta notikumus, skatās vārdu/attēlu kartītes. Pieejamās grāmatas katru nedēļu maina. Šeit pieejamas arī pašu bērnu gatavotās grāmatas.	Lasīt - un rakstītprasmes centrs. Tur atrodas grāmatas un citi materiāli lasīšanas un rakstīšanas nodarbībām. Šī ir klusā zona, kur bērni var skatīties grāmatas, lasīt viens otram priekšā vai arī klausīties, ko viņiem lasa skolotāja vai kāds no vecākiem. Literatūra pirmsskolas iestādēs tiek izmantota katru dienu. Bērnu pašus rosina darināt grāmatiņas, izgudrot un spēlēt teātri, klausīties stāstiņus.

<p><u>Matemātikas un dzimtās valodas (rakstīšanas) centrs.</u> Tajos atrodas didaktiskās spēles, kuras ir bērniem brīvi pieejamas. Spēles var sanumurēt, lai bērniem vieglāk orientēties, ja skolotājs devis konkrētu uzdevumu. Centrā atrodas matemātikas un valodas prasmju apguvei izmantojami mācību materiāli, piemēram, skaitāmais materiāls matemātikā, trīsstūri, pulksteņu modeļi un citi mācību līdzekļi.</p>	<p><u>Matemātikas/ manipulatīvo spēļu stūrītī</u> ir materiāli, ko bērni var izjaukt pa sastāvdaļām un atkal salikt kopā, piemēram, saliekamās spēles un konstruktori ar nelielām detaļām. Šajā centrā ir atrodamas spēles, ar kuru palīdzību bērni mācās atrast līdzīgo, skaitīt un sadalīt kategorijās, radīt paši savas spēles, kā arī praktizēt valodas iemaņas. Darbojoties šajā centrā, bērni attīsta intelektuālās prasmes, sīkos muskuļus un acu-roku koordināciju. Tiek apgūtas arī sociālās prasmes, kopīgi izmantojot priekšmetus, sarunājoties un vienojoties, kā arī risinot problēmas.</p>
<p><u>Mākslas centrs.</u> Tajā ir molberts un galdi(s), kuri pārklāti ar labi kopjamu materiālu. Šeit darbojoties, bērnam ir ieteicams uzvilkt īpašu apģērbu, piemēram, polietilēna priekšautu un uzročus.</p> <p><u>Rokdarbu centrs.</u> Rokdarbu centrs var būt izveidots atsevišķi vai apvienots ar kādu no jau minētajiem centriem. Šajā centrā atrodas šūšanas piederumi, piederumi siešanai, vīšanai, pīšanai, veidošanai un citas nepieciešamas lietas praktiskai un radošai darbībai.</p>	<p><u>Mākslas/ zīmēšanas un rokdarbu centrs,</u> Zīmēšanas un rokdarbu centrā bērni attīsta savas radošās spējas, ar prieku izmēģinot jaunus materiālus, darbojoties ar krāsām, papīru, šķērēm, vaska krītiņiem, parasto krītu, audumu un dažādu materiālu atlikumiem, kurus var līmēt. Materiālu klāstam var pievienot arī dažādus dabas materiālus, kā, piemēram, koku lapas un smiltis. Nodarbības šajā centrā attīsta motoriku, veicina kognitīvo darbību, verbālo un neverbālo sazināšanos, veido pašcieņu.</p>
<p><u>Dzīvesprasmju attīstīšanas centrs.</u> Tajā atrodas putekļu lupatiņa un bļoda galdu mazgāšanai, slotas un lāpstīņa, atsevišķā kastītē piederumi apavu kopšanai, sienamais materiāls, individuālie drošības līdzekļi, piemēram, atstarojošas vestes.</p>	<p><u>Lomu rotaļu centrs.</u> Tajā atrodami tērpi un citas lietas, kas palīdz bērniem attēlot to, ko viņi redz dzīvē, tādejādi sekmējot pasaules izpratni un iejušanos dažādās lomās. Vienu nedēļu šajā stūrītī var atrasties lietas, kas ir nepieciešamas mazgāšanai un tīrīšanai, nākošajā nedēļā tās, kas ir nozīmīgas konkrētu profesiju pārstāvjiem. Objektu izvēle ir atkarīga no bērnu izrādītajām interesēm.</p>

<p><u>Dabaszinību centrs.</u> Tajā var audzēt augus, piemēram, podiņā iestādīt kartupeli, mitrā marlītē pupu, diedzēt dažādas sēkliņas vai sīpolus. Atsevišķu vietu var paredzēt eksperimentiem. Tajā var novietot mērierīces un materiālus eksperimentu veikšanai. Kastēs novieto dabas materiālus, kurus var pētīt vai izmantot kā skaitīšanas materiālu. Tur atrasti žurnāli vai grāmatas par dabu.</p>	<p>Programma piedāvā dažādus aktivitāšu centrus, kas var atšķirties no iespējām un vēlmēm, piemēram:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dabaszinātņu centrs, • klucīšu celtniecības centrs, • kulinārijas/ virtuves centrs, • mūzikas centrs, • nodarbības svaigā gaisā, • smilšu un ūdens centrs,
---	--

Abās programmās paredzēts, ka bērniem ir iespēja izvēlēties darbošanās vietu. Katrā grupas telpā ir vairāki aktivitāšu centri, kuros ir atrodami visdažādākie materiāli, ko pētīt un ar kuriem spēlēt. Aktivitāšu centri katrā grupā var atšķirties, un to skaitu un veidus ietekmē arī telpu lielums.

Ē. Ēriksons uzsver, ja vecāki ļauj bērnam pašam izvēlēties darbības veidu, netraucē viņam fantazēt, atbild uz viņa jautājumiem, nostiprinās iniciatīva (Ēriksons, 1998). Bērna ieinteresētība un patstāvības stiprināšana ir viena no mācību centru galvenajām priekšrocībām.

Līdz ar to pieaug bērna prasmes, veidojas un nostiprinās pašapziņa, kas veicina vēlmi veikt nākošo uzdevumus – tādus ar kuriem bērns var veiksmīgi tikt galā, taču tie prasa arī piepūli. Aktivitāšu centri ļauj bērnam pašam iesaistīties individualizācijā, balstoties uz savām prasmēm un interesēm (Hansena, Kaufmane, Volša, 2002, 14).

Neņemot vērā to, ka ideja par darbošanos aktivitāšu centros Latvijā attīstījās jau no deviņdesmitajiem gadiem, tāpat lielākā daļa pašvaldības pirmsskolas iestāžu, strādāja frontāli. Pedagoģisko procesu vadīja tikai pedagogs un bērna vēlmes un vajadzības vairāk bija otrā plānā. Dažkārt nākas sastapties ar situācijām, kur pedagogi ir tie, kas izdomās, kādu spēli spēlēt, kādus rotājumus gatavot grupas dekorēšanai, kādu zīmējumu zīmēt un bērniem nākās tikai pakļauties. Lai gan bērnu mērķtiecīgai attīstībai, galvenais nosacījums ir viņu netieša iesaistīšana intresējošās aktivitātē un rotaļās (Kaņepēja, 2003, 15).

Savukārt sākot ar 2019.gada 1.septembri, spēkā stājas jaunās izglītības sistēmas vadlīnijas, kuras ir balstītas uz kompetenču pieeju. “Pirmsskolas vadlīnijās noteiktais izglītības obligātais saturs ietver vērtības un tikumus, caurviju prasmes un zināšanas, izpratnes un pamatprasmes septiņās mācību jomās, kas nepieciešamas veiksmīgai mācību uzsākšanai pamatskolā un kas tiek apgūtas integrētā mācību procesā visas dienas garumā – darbojoties ar prieku un atbilstoši katra bērna spējām” Lai īstenotu vadlīniju mērķus, svarīga ir emocionāli droša un pārraugāma vide, kas

atspoguļo bērnu mācīšanos. Telpai ir jābūt piemērotai gan mācību centriem, gan grupu nodarbībām, gan individuālam darbam un kustību aktivitātēm. Mācību centros atrodas brīvi pieejami mācību līdzekļi, rotaļlietas, grāmatas, atgādnēs. Mācību atspoguļošanai izmanto “runājošās sienas” - tematam atbilstoši attēli, plakāti, bērnu darbi. (Mācību satura un pieejas maiņa pirmsskolā, 2019).

Arī programmā “Soli pa solim” uzsvērts, cik nozīmīga ir pedagoga iekārtota grupas vide, lai sniegtu bērniem iespējas iegūt efektīvas darbības spējas. Iespējas sniegšana ir jo lielāka tad, kad bērniem rada daudzas iespēju uzņemt līdera lomu, pieņemt lēmumus, kas ietekmē gan viņus pašus, gan pārējos, prasmīgi izdarīt izvēli un uzņemt atbildību tādā līmenī, kas atbilst viņu vecumam un spējām (Hansena, Kaufmane, Saifers, 1998, 18).

Ja bērni paši piedalās lēmumu pieņemšanā un kopīgi meklē risinājumus to realizācijā, tad pieaug atbildība un iniciatīva, kā arī pašapziņa. Tā, piemēram, interešu centros, kur bērni var parādīt izvēles brīvību, iniciatīvu, attīstās arī viņu pašnoteikšanās un motivācija. Pieaugušajam būtu jāvairās no situācijām, kuram bērns varētu justies vainojams, izvirzot savas darbības mērķus un izpildot paša plānoto darbību. Tas nokauj iniciatīvu, rada viņā mazvērtības izjūtu un neattīsta patstāvību.

Lai veicinātu bērnu pašrealizācijas attīstību, pirmsskolas skolotājiem jāīsteno pedagoģisko darbību atbilstoši visiem bērncentrētas pedagoģiskās pieejas principiem:

- pašizziņas princips;
- radošuma princips;
- brīvas izvēles princips;
- uzticēšanās un atbalsta princips;
- individualitātes princips.

To ievērošana nodrošina bērnu pašrealizāciju pirmsskolas pedagoģiskajā procesā (Grava, 2018).

Ja pedagogam izdodas atrast līdzsvaru starp šo principu ievērošanu, tad bērnam attīstās interese par arvien jaunām lietām un darbībām, viņš nebaidās mēģināt un dažreiz arī riskēt, jo zina, ka saņems atbalstu un tiks iedrošināts. Katrs bērns ir īpašs un neatkārtojams tāpēc pašapziņas veicināšanu vislabāk var sekmēt sniedzot izvēles iespējas un cenšoties virzīties uz individualizāciju, cik vien tas ir pieaugušo spēkos.

2. Empīriskā daļa

2.1. Pētījuma plāns, metožu pamatojums un pētāmās grupas raksturojums

Pētījuma praktiskā daļa tika veikta, lai noskaidrotu 5 - 6 gadīgu bērnu pašapziņas attīstības veicināšanas iespējas pirmsskolas izglītības iestādes piedāvātajos mācību centros.

Lai izprastu, kā mācību centri tiek organizēti konkrētajā izglītības iestādē, pētījumā tika izmantota novērošanas metode un vecāku anketēšana.

Pētījums tika veikts pirmsskolas izglītības iestādē "Pīlādzītis". Novērojumā piedalījās piecpadsmit pirmsskolas vecuma bērni vecumā no pieciem līdz sešiem gadiem 2 mēnešiem. Visi pētījumā iesaistītie bērni pirmsskolas izglītības iestādi apmeklēja divus vai vairāk gadus. Pirmsskolas izglītības iestāde tikai nesen ir sākusi strādāt pēc jaunās kompetenču pieejas, līdz ar to arī mācību centri grupā tika izveidoti pavisam nesen. Grupā ir lomu rotaļu centrs, tehnoloģijas centrs, dabas centrs, matemātikas centrs, valodas centrs, mākslas centrs.

Lai veiktu pētījumu par pašapziņas attīstības veicināšanas iespējām mācību centros, pētījumā tika izmantotas sekojošas metodes:

- novērojums,
- aptauja,
- pedagoģiskā darbība.

Novērošana ir mērķtiecīgs izziņas process, kurā, ilgstoši vai atkārtoti vērojot (ko), uzzina, secina (kam), izseko (ko) uzmana. Novērošanu kā empīrisku pētniecības metodi lieto, lai iegūtu informāciju, pārbaudītu hipotēzi, teoriju, teorētisko pētījumu patiesumu. Pēc novērošanas tieši uztvertā informācija tiek apkopota, skaidrota, vispārināta (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 111). Tika izvirzīti kritēriji, pēc kuriem tika novēroti bērni, lai konstatētu viņu pašapziņas līmeni. Novērošana tika veikta pētījuma sākumā un arī beigās, lai pēc tam varētu pārbaudīt vai pašapziņas līmenis ir paaugstinājies.

Nākamā pētījuma metode ir *aptauja*. Ziņu (informācijas) iegūšanas un pētījumu metode, kurā informācijas iegūšanas līdzeklis ir anketa. Anketaptauju var veikt gan individuāli, gan grupā, gan klātienē, gan neklātienē. Ar šo metodi īsā laikā var aptaujāt lielu skaitu personu. Rezultāti atkarīgi no pareizas aptaujājamo (respondentu) izvēles, jautājumu loka un formulējuma. Anketaptauju izmanto socioloģijā, valodniecībā, demogrāfijā, pedagoģijā (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 13). Anketaptauja tika gatavota interneta vidē *visidati.lv* un aptauja

sastāv no 8 jautājumiem, aptauju aizpildīja 15 vecāki. Šī metode ir svarīga, jo vecāku loma bērnu pašapziņas attīstībā ir noteicošā un tas ir veids kā uzzināt, cik daudz vecāki iesaistās bērnu dzīvē.

Pēdējā pētījuma metode ir *pedagoģiskā darbība*. Tā ir vērtīborientēta, mērķtiecīgi plānota vai intuitīva mācīšana un audzināšana, ko veic skolotājs, plānojot, organizējot un vadot mācību un audzināšanas procesu (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 126).

Kvalifikācijas darba autors pēta grupu, kurā ir 15 bērnu - 8 meitenes un 7 puisi. Lai iepazītu grupas bērnus, tika veikts bērnu raksturojums (sk.7.tabulu).

7. tabula. Pētāmās grupas bērnu raksturojums

Dārta	Gudra un apķērīga meitene, vislabāk izvēlas darboties lomu rotaļu centrā. Patīk būt uzmanības centrā, labprāt iesaistās kopīgās grupas aktivitātēs, bet tikai tad, ja viņai tiek pievērsta pastiprināta uzmanība.
Ričards P.	Dvīņu brālis. Ļoti emocionāls, ja ir dusmīgs vai neapmierināts, tad to izjutīs visa grupa. Labprāt komunicē tikai ar savu brāli.
Gustavs	Ļoti gudrs puisis, tikai ir liels uzmanības deficīts, kuru skaidrojam ar jaunākās māsas ienākšanu ģimenē. Ir diezgan nervozs un nepārliecināts par sevi. Patīk vinnēt un būt pirmajam.
Daina	Šai meitenei ir pēdējais gads bērnudārzā, jo no septembra viņa dodas uz skolu, kurai viņa ir pilnībā gatava. Meitene māc lasīt un rakstīt, ir patstāvīga, komunikabla un aktīva.
Rebeka	Kautrīga meitene, kura labprāt visu dienu spēlētos ar lellēm. Ir svarīgi būt galvenajai it visur, ja tomēr kādreiz tas nesanāk, apvainojas.
Kārlis	Ļoti pārliecināts par sevi, savu viedokli. Ne pārāk labi padodas uzdevumu veikšana, labāk dara viltības. Visi grupas biedri vēlas būt tāds kā viņš. Vidējais bērns ģimenē.
Teodors	Vecākais bērns grupā. Patīk sportiskas aktivitātes, kurās var parādīt to, ka ir ātrs.
Nora	Aktīva un gudra meitene. Patīk lasīt grāmatas, dejot un dziedāt. Ja būs slikts garastāvoklis, tad parādīs to visiem.
Elīna	Gudra meitene, patīk daudz komunicēt ar pedagogiem/pieaugušajiem, augsts empātijas līmenis. Ja kāds grupā pārdzīvo, meitene būs tā, kas viņu mierinās.
Kristers	Zems attīstības līmenis. Vēl aizvien no rītiem raud pirms nākšanas grupā. Grūtības sagādā koncentrēšanās, uzdevumu veikšana, pašapkalpošanās prasmes.
Rihards P.	Dvīņu brālis. Patīk veikt pētījumus un eksperimentus. Ir ļoti liels kārtības mīlis, visu aiz sevis sakārto un saloka drēbes. Grupā komunicē ar savu brāli.
Endija	Aktīva un pozitīva meitene, bet tikai ar cilvēkiem, kas ir viņai apkārt ikdienā. Ja grupā ienāk kāds cilvēks, ko viņa nepazīst, paliek klusa un no viņa norobežojas.
Marta	Meitene, kurai patīk visus komandēt un mācīt. Vienmēr norādīs uz citu kļūdām un neveiksmēm. Ir gudra un apķērīga, patīk visa veida spēlēs.
Ieva	Ļoti aktīva meitene, kas vienmēr piedalīsies visās sporta aktivitātēs.
Silvestrs	Intraverts puisis, kurš labprāt rotaļājas viens. Patīk, ka pedagogs strādā un runā ar viņu individuāli, ne grupas biedru klātbūtnē.

Piezīme: bērnu vārdi ir mainīti

2.2. Pētījuma norise

Balstoties uz dažādu autoru (Svence, 1999, Kreišmane, 2000, Pučure, 2000) atziņām par pašapziņu, autore izvirza 5 kritērijus (sk. 8. tabulu), pēc kuriem tiek novērota bērnu pašapziņa.

Izvirzītie kritēriji un rādītāji:

- *sadarbojas ar pieaugušajiem un vienaudžiem.* Labprāt komunicē ar saviem vienaudžiem, kopā rotaļājoties un kopīgi realizējot ieceres. Ja ir nepieciešams, nebaidās lūgt palīdzību arī no pieaugušajiem.

- *apzinās savas pozitīvās īpašības.* Bērns saprot un spēj nosaukt, kas viņam sevī patīk vai kādas labās īpašības viņam piemīt. Piemēram, var pastāstīt, ka viņam patīk savi garie un lokanie mati, viņam pašam izdodas uzlikt tauriņu ap kaklu vai

- *patstāvīgi izvēlas nodarbošanos un pieņem lēmumus.* Uzskatu, ka šis ir svarīgs kritērijs, jo labs pašapziņas rādītājs ir bērna pastāvība un pārliecinātība, kas izpaužas situācijās, kad bērns pats izvēlās, kurā mācību centrā viņš vēlējas pavadīt laiku, ko viņš viņā darīs un kādus materiālus izmantos.

- *vērtē savu un citu darbību.* Bērns kurš ir apmierināts ar sevi, un tic saviem spēkiem, neskatoties uz neveiksmēm, spēj vērtēt to kā pats rīkojies kā arī, pabeidzot uzdevumu vērtēt savu veikumu.

- *izvērtē pieļauto kļūdu, piedzīvoto neveiksmi.* Kļūdoties, vēlējas zināt neveiksmes cēloņus un kā viņus novērst.

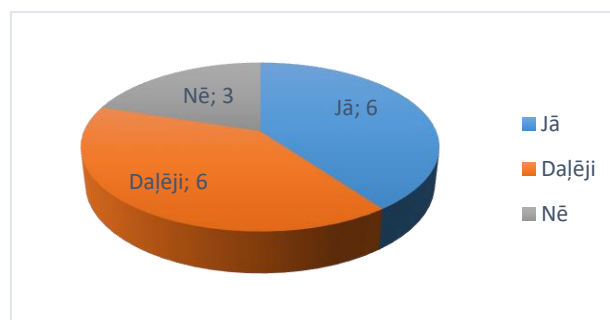
8. tabula. Kritēriji un rādītāji

Kritēriji	Rādītāji
1. Patstāvīgi pieņem lēmumus un izdara izvēli	Jā – vienmēr pieņem patstāvīgus lēmumus un izdara izvēli Daļēji – vajadzīgs pedagoga aicinājums Nē – baidās un izvairās no patstāvīgu lēmumu pieņemšanas
2. Sadarbojas ar pieaugušajiem un vienaudžiem	Jā - pilnībā vienmēr Daļēji – ar pedagoga motivāciju Nē – nevēlējas un izvairās no sadarbības ar grupas biedriem un pieaugušajiem

3. Apzinās savas pozitīvās īpašības	Jā – apzinās savas pozitīvās īpašības un var tās nosaukt Daļēji – pedagogam ir nepieciešams atgādināt un uzsvērt labās īpašības Nē – nav patīkas pašam pret sevi, neuzskata, ka piemīt pozitīvas īpašības
4. Izvērtē pieļauto kļūdu, piedzīvoto neveiksmi	Jā – piedzīvojot neveiksmi ir gatavs meklēt cēloņus Daļēji – ir vajadzīgs pedagoga uzmuntrinājums Nē – piedzīvojot neveiksmi, nevēlas zināt viņas cēloņus un viņu novērst
5. Vērtē savu un citu rīcību	Jā – spēj objektīvi vērtēt gan savu gan citu darbību, rīcību Daļēji – ir nepieciešams pedagoga aicinājums Nē – nekad nevērtē savu vai citu darbību

Kvalifikācijas darba autore novēroja bērnus mācību centros rotaļājoties, komunicējot ar grupas biedriem, pildot dažādus uzdevumus un apkopojot iegūtos rezultātus noskaidroja, kāds ir pašapziņas līmenis grupā.

Kā pirmais kritērijs izstrādāts – *patstāvīgi izdara izvēli un veic darbības, pieņem lēmumus (sk. 3. attēlu).*

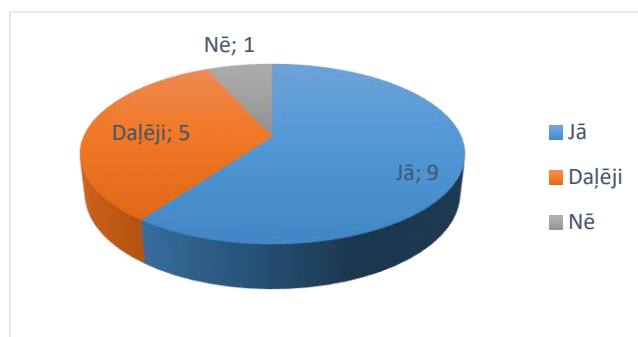

3.attēls. Patstāvīgi izdara izvēli un veic darbības, pieņem lēmumus

Apkopojot datus var secināt, ka 6 bērni jūtās droši un paši izvēlās, kurā centrā vēlēšies darboties, kādus materiālus izvēlēties. 3 bērni vispār patstāvīgi nepieņem lēmumus uz izvēles. Ja ir iespēja izvēlēties mācību centru kurā darboties, rotaļāties, viņi vienmēr gaidīs, kur viņiem piedāvās iet pedagogs. Veicot uzdevumus vienmēr gaidīs pedagoga apstiprinājumu nākamai darbībai. Savukārt 6 bērni tikai daļēji patstāvīgi pieņem lēmumus un darbojos Tātad ir nepieciešams bērnus iedrošināt būt patstāvīgiem savā izvēlē, jo viņi ir pieraduši pie negrozāma

dienas rīta, kur pedagogs visu ir izplānojis ik pa minūtei un ir liela varbūtība, ka viņiem ir grūti iejusties jaunajā dienas rītā, kad nav noteikts, cik ilgā laikā, piemēram, jāpabeidz iesāktais darbs vai nav iespēja aplūkot paraugu, kādam jāizskatās viņa apsveikumam mammai. Bērni ir pieraduši pie tā, ka pedagogs viņiem visu pateiks priekšā – kur iet, kā darīt, un kam no tā jāsanāk. Ļoti būtiska ir mācību centru iekārtošana, materiālu pieejamība un pedagoga iedrošinājums, lai viens no pašapziņas komponentiem – patstāvība, veiksmīgi attīstītos.

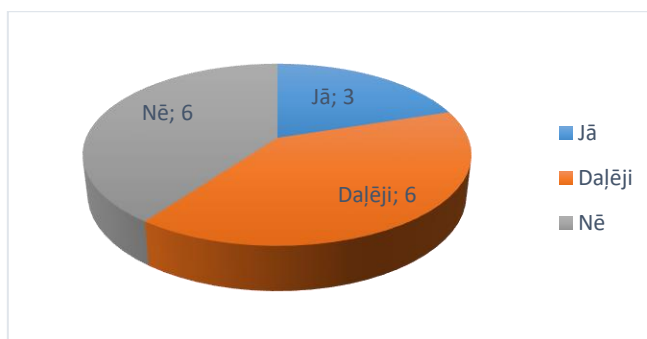
Nākošais kritērijs saistīts ar bērnu spēju *sadarboties ar vienaudžiem un pieaugušajiem* (sk. 4. attēlu).

4.attēls. Sadarbojas ar saviem vienaudžiem un pieaugušajiem

Apkopojot 2. kritērija rezultātus secināts, ka lielākā bērnu daļa, jeb 9 bērni sadarbojas ar saviem grupas biedriem un pieaugušajiem. 4 bērniem dažreiz sagādā grūtības sadarboties. Viena no tām ir arī Ieva, kurai labāk patīk darboties vienai. Ja viņa vēlētos rotaļāties lomu centrā, tad labāk to dara viena un tēlo 2 lomas, jo reti, kad viņa ir apmierināta ar to, ko dara otrs. Savukārt Silvestram grūtības sagādā sadarbošanās ar pieaugušo, jo viņam ir kauns jautāt pēc palīdzības. Iespējams, ka tas viņam liek justies nepilnvērtīgam.

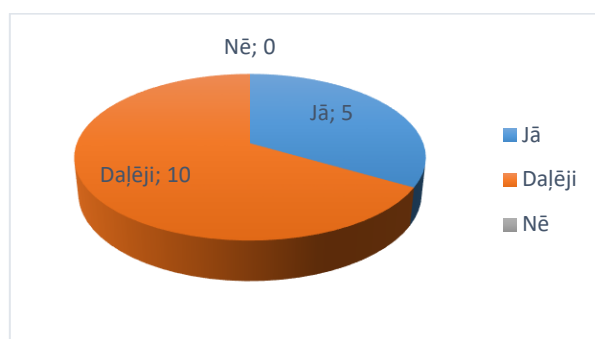
Kā nākamais kritērijs izvirzīts – *bērns apzinās savas pozitīvās īpašības* (sk. 5. attēlu).

5.attēls. Apzinās savas pozitīvās īpašības

Apkopojot datus par 3. kritēriju secināts, ka tikai 3 bērni apzinās savas labās īpašības. Tie ir Kārlis, Daina un Marta. Ikdienā arī šie bērni ir izteikti līderi un uzņemas iniciatīvu dažādās aktivitātēs. 6 bērni kautrējās runāt par to, kādas ir viņu labās īpašības. Ja ir jāveic uzdevumus, kur viņiem, jāstrādā ar sevi pašu, jādomā par to, kas viņiem sevī patīk, tas viņus mulsina. Savukārt 6 bērni vispār nespēj pateikt to, kas viņiem sevī patīk un, kādas vispār īpašības viņiem piemīt. Tātad var secināt, ka lielākai daļai bērnu kautrējās runāt par sevi labu. Iespējams, viņiem pietrūkst pozitīva novērtējuma no pieaugušo puses.

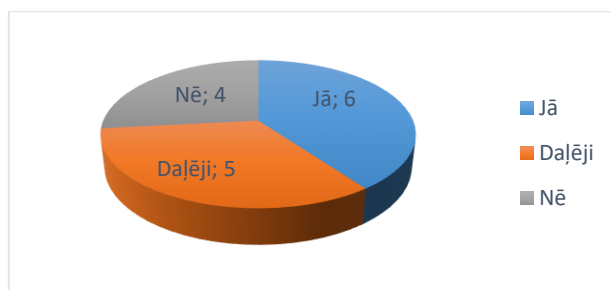
Nākamie rezultāti apkopoti par kritēriju – *izvērtē pieļauto kļūdu, piedzīvoto neveiksmi (sk. 6. attēlu).*

6.attēls. Izvērtē pieļauto kļūdu, piedzīvoto neveiksmi

Apkopojot rezultātus par 4. kritēriju secināts, ka tikai 5 bērni ir gatavi runāt par sevis pieļauto kļūdu. 10 bērniem nepieciešams pedagoga uzmuntrinājums, lai spētu izvērtēt piedzīvotu neveiksmi un atrast viņai risinājumu. Grupā nav novēroti tādi bērni, kas pilnībā nespētu sadzīvot ar savām kļūdām un viņas pieņemt vai labot.

Nākošais izvirzītais kritērijs saistīts ar *bērna spēju vērtēt savu un citu bērnu rīcību (sk. 7. attēlu).*

7.attēls. Vērtē savu un citu rīcību

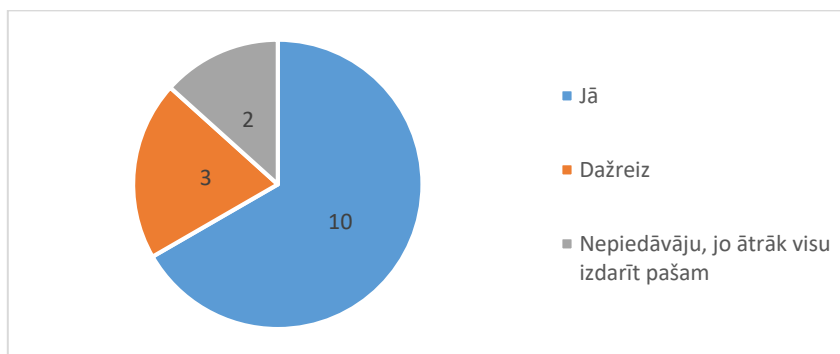
Apkopojot rezultātus par 5.kritēriju secināts, ka lielākā daļa bērnu spēj vērtēt savu rīcību kā arī citu rīcību. 5 bērni spēj vērtēt tikai daļēji, jo, piemēram, Kārlis, ir izteikts līderis grupā, bet ja jāvērtē sava rīcība, viņš to nedarīs, lai gan vērtēt grupas biedru rīcību viņam ļoti patīk, jo tad ir iespēja pateikt cik nepareizi un neuzmanīgi ir uzvedies viņa grupas biedrs. 4 bērni vēl nespēj vērtēt savu un citu rīcību. Tātad ir jāpilnveido vērtēšanas sistēma mācību centros, kur pedagogs aicinās bērnu vairāk pievērst uzmanību tam, kā tad viņam ir izdevies vai neizdevies paveikt iecerēto, kas viņam sanāca labi, kas slikti.

Tātad analizējot visus apkoptos datus, tiek konstatēts, ka bērniem ir nepieciešams strādāt vairāk pāros un grupās, lai pilnveidotu sadarbšanās prasmes ar saviem grupas biedriem. Lielākā daļa bērnu ir nedroši, izvairās no patstāvīgām darbībām un lēmumiem. Bet ir konkrēti bērni, kuriem nesagāda problēmas.

Mamma un tētis ir paši svarīgākie cilvēki bērna dzīvē un viņu atbalsts, atzinība ir galvenais ierocis veselīgai, augstai pašapziņai.

Lai noskaidrotu cik ļoti vecāki iesaistās bērnu pašapziņas veicināšanā, tika veikta vecāku anketēšana (sk. 1. pielikumu). Anketa tika izveidota visidati.lv un vecāki varēja viņu aizpildīt interneta vidē.

Pirmā jautājuma mērķis ir noskaidrot, vai *vecāki piedāvā bērnam pienākumus/uzdevumus atbilstoši viņa spējām* (sk. 8. attēlu).

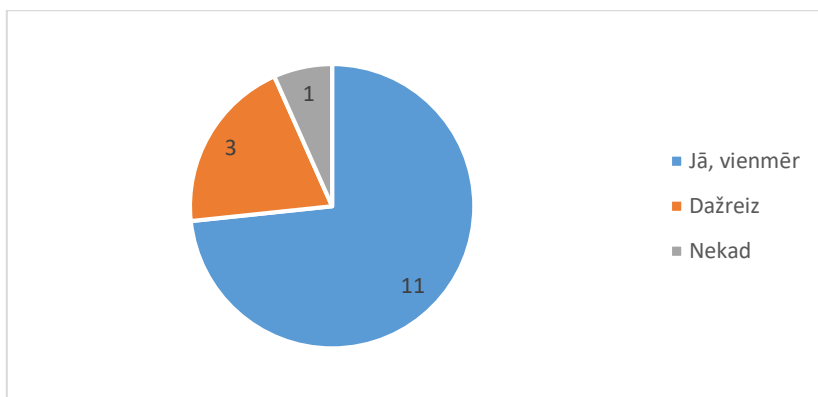

8.attēls. Jūs piedāvājat bērnam ikdienas pienākumus/uzdevumus atbilstoši viņa spējām?

Apkopojot rezultātus par pirmo jautājumu – *bērna iesaistīšu sadzīves pienākumos*- var secināt, ka lielākā daļa vecāku uzskata, ka viņi piedāvā saviem bērniem pienākumus/uzdevumus

atbilstoši viņu spējām. Savukārt 3 vecāki piedāvā saviem bērniem veikt pienākumus atbilstoši viņu spējām tikai dažreiz. 2 vecāki pienākumus atbilstoši spējām nepiedāvā nemaz. Iespējams, ka tas viņiem liekas pārāk laikietilpīgi un nogurdinoši, jo nereti bērniem gadās kāda ķibe, veicot pienākumu un tad vecākam viņu darbs ir jāpardara. Ja vecāks bērnam uztic pienākumus, ko viņš spēj arī izdarīt, tas ļauj viņam justies svarīgam.

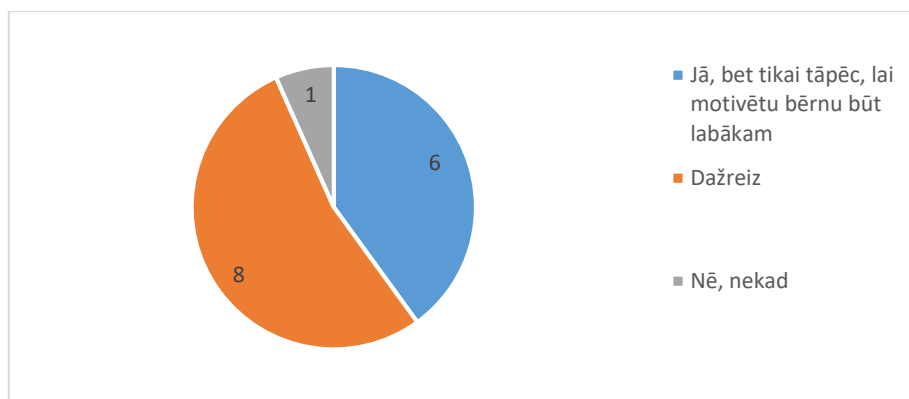
Nākošā apkopotā informācija par jautājumu – vai *Jūs iesaistat bērnu lēmumu pieņemšanā* (sk. 9. attēlu).

9.attēls. Jūs iesaistat bērnu lēmumu pieņemšanā?

Apkopjot rezultātus par jautājumu – *bērnu iesaistīšanu lēmumu pieņemšanā* – var secināt, ka 3 vecāki bērnus iesaista lēmumu pieņemšanā tikai dažreiz un 1 vecāks vispār neiesaista bērnus lēmumu pieņemšanā. Iespējams, vecākiem, vieglāk ir pašiem savā starpā visu izdomāt un izvēlēties, jo bērna domu gājiens bieži atšķiras no pieaugušā domu gājiena, līdz ar to, pāiet laiks kāmēr visi var vienoties kompromisā. 11 vecāki iesaista bērnus lēmumu pieņemšanā, kas ir ļoti nozīmīgi bērna pašapziņas veicināšanā. Lai gan bērnu novērojumā tika secināts, ka lielākā daļa bērnu jūtās nedroši izdarot izvēles un pieņemot lēmumus.

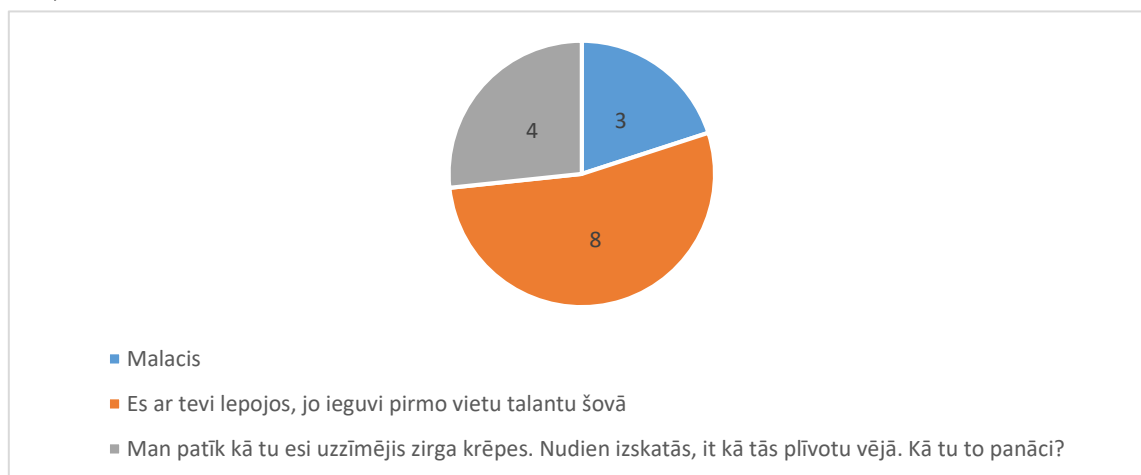
Nākošais jautājums – *vai vecāks ir kritizējis bērna rīcību* (sk. 10. attēlu).

10. attēls. Jūs esat kritizējis bērna rīcību?

Apkopojot datus par 3. jautājumu – *bērna kritizēšanu*- var secināt, ka tikai 1 vecāks savu bērnu nekritizē. 8 vecāki savus bērnus kritizē dažreiz, savukārt 6 vecāki bērnus kritizē, lai tādā veidā motivētu viņus būt labākiem. Tātad var secināt, ka vecāki mēdz kritizēt savus bērnus un viņu rīcības, domājot, ka bērni pēc tam rīkosies labāk. Kritizējot bērnus, var pamatīgi iedragāt viņu pašapziņu, kā arī jāatceras tas, ka nedrīkst kritizēt bērnu pašu, bet viņa prasmi, uzvedību vai tās sekas (Džeja, 2010,15).

Nākošie apkopotie dati par jautājumu – *frāze, kuru izvēlētos, lai uzslavētu bērnu* (sk. 11. attēlu).

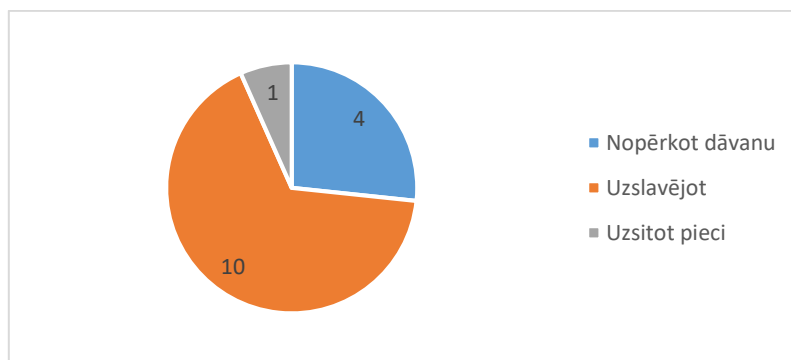

11.attēls. Frāze, kuru izvēlētos, lai uzslavētu bērnu?

Viens no veidiem, kā bērna veikumu pozitīvi novērtēt ir – uzslava. Apkopojot rezultātu par 4. jautājumu - *kādu frāzi vecāki izvēlas bērna uzslavēšanai* - tika secināts, ka 3 vecāki izvēlās frāzi: “Malacis!” Šī frāze ir diezgan populāra, bet bezpersoniska, jo bērns nevar saprast, kas tad ir tas, kas viņam padodas un kas ir tas, kas vecākiem patīk. 8 vecāki izvēlās frāzi: “Es ar tevi lepojos, jo ieguvi pirmo vietu talantu šovā!” Šāda uzslava bērnam var radīt sajūtu, ka vecāki pamana un

priecājās par viņu tikai tad, ja viņam kaut kas ir izdevies. 4 vecāki izvēlās uzslavu: “Man patīk kā tu esi uzzīmējis zirga krēpes. Nudien izskatās, it kā tās plīvotu vējā. Kā tu to panāci?” Svarīgi ir slavēt bērnu par konkrētu sasniegumu un uzdot par to jautājumu. Pievēršot uzmanību svarīgām lietām; jautājumi liks bērnam sajust, ka vecākiem interesē viņu sasniegumi (Džeja, 2010, 15).

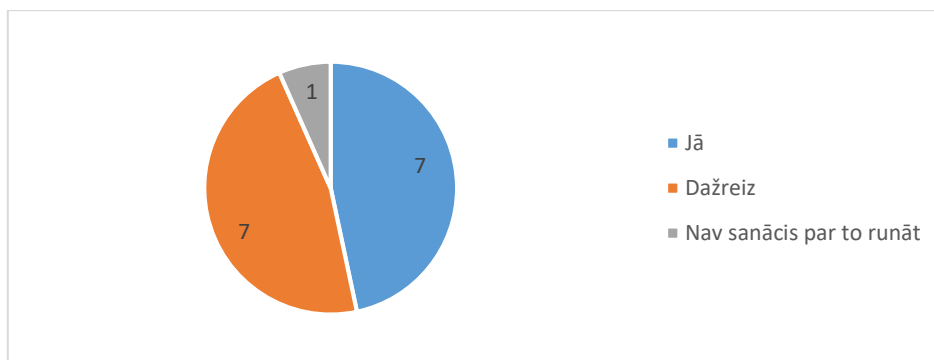
Nākošie apkopotie dati norāda *kā vecāki novērtē un atzīst bērna spējas* (sk. 12. attēlu).

12. attēls. Kā Jūs novērtējat un atzīstat bērna spējas?

Apkopojot datus par jautājumu – *kā novērtējat un atzīst bērna spējas* - secināts, ka 1 vecāks sava bērna spējas novērtē, “uzsisot 5”. 4 vecāki novērtējot bērna spējas – nopērkot dāvanu. Pirms bērnam tiek pasniegta dāvana, ļoti svarīgi būtu veikt sarunu un pozitīvu vērtējumu arī mutiski, lai bērns saprot, kas ir tas tas, kas viņam padodas visvairāk un, ka vecāki ar to ļoti lepojas. Savukārt lielākā daļa jeb 10 vecāki bērnu uzslavē.

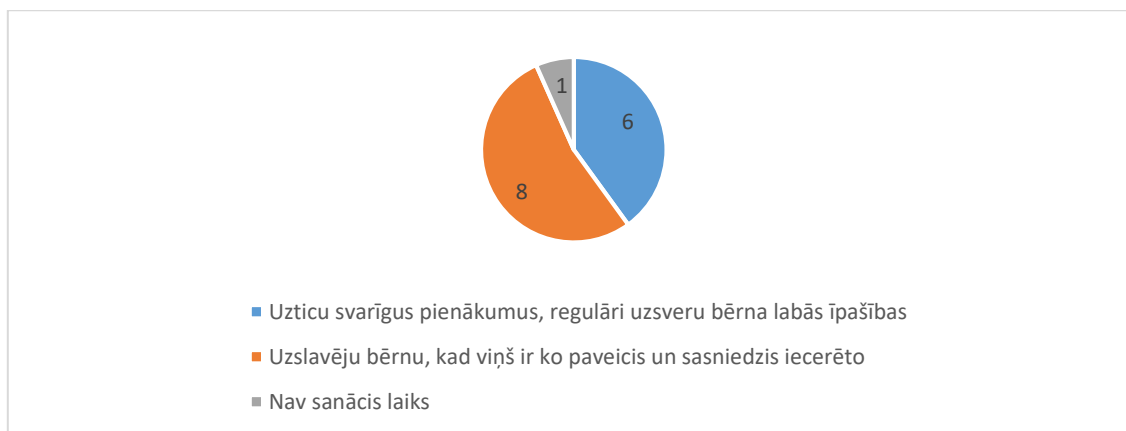
Anketas 6. jautājuma mērķis ir noskaidrot *vai vecāki regulāri atgādina bērnam, ka mīlēs un atbalstīs viņu, neskatoties uz neveiksmēm* (sk. 13. attēlu).

13. attēls. Jūs regulāri atgādiniet bērnam, ka mīlēsiet un atbalstīsiet viņu, neskatoties uz neveiksmēm?

Apkopojot 6. jautājumu tika secināts, ka 7 vecāki regulāri atgādina un runā ar bērniem par savām jūtām pret viņiem. Tik pat daudz vecāki to dara dažreiz, bet 1 vecākam nav sanācis ar bērnu par to runāt, ka viņš viņu atbalstīs un mīlēs jebkurā situācijā neskatoties uz neveiksmēm. Ikvienam bērnam ir nepieciešams zināt, ka viņš ir īpašs. Varbūt viņš nav spējīgs sportā kā vecākais brālis, tomēr ir, kas cits, kas viņu padara īpašu (Džeja, 2010, 18).

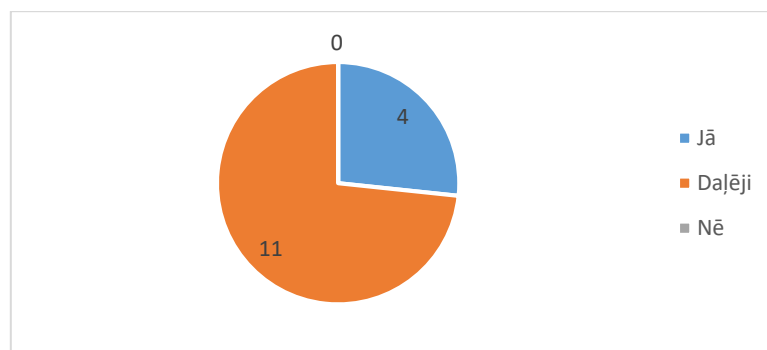
Nākošie apkopotie dati norāda *cik aktīvi vecāki iesaistās bērna pašapziņas veicināšanā* (sk. 14. attēlu).

14. attēls. Cik aktīvi iesaistaties bērna pašapziņas veicināšanā?

Apkopojot rezultātus par 7. jautājumu - *cik aktīvi vecāki iesaistās bērna pašapziņas veicināšanā* – tika secināts, ka lielākā daļa vecāku uzslavē, kad bērns sasniedz iecerēto un uzslavas, atzinība visnotaļ paaugstina bērna pašvērtējumu. 6 vecāki uztic bērnam svarīgus pienākumus un regulāri uzsver bērna labās īpašības. Uzticot pienākumus, bērnam nostiprinās atbildības sajūta un bērni lieliski apgūst ētisko vērtību skalu. Piemēram, pienākums var būt rūpes par zelta zivtiņu vai kādu citu mājdzīvnieku. Rūpējoties par citiem, bērni saprot, ka ir jādod otram, lai kaut ko saņemtu. Ja bērni būs nesavtīgi, tad viņu pašapziņa arī būs augstāka (Džeja, 2010, 38). Savukārt 1 vecākam nav sanācis laiks iesaistīties bērna pašapziņas veicināšanā.

8. jautājuma mērķis ir noskaidrot *vai vecāki uzskata, ka bērnam ir augsta pašapziņa* (sk. 15. attēlu).

15.attēls. Vai uzskatiet, ka Jūsu bērnam ir augsta pašapziņa?

Apkopojot rezultātus par 8. jautājumu - *vai jūsu bērnam ir augsta pašapziņa* - var secināt, ka 11 vecāki vēl šaubās vai viņu bērniem ir augsta pašapziņa. Iespējams, ka ir reizes, ka viņi jūt, ka bērns tomēr ne vienmēr ir par sevi pārliecināts un baidās no neveiksmēm. 4 vecāki uzskata, ka viņu bērniem ir augsta pašapziņa.

Apkopojot datu analīzi par vecāku anketas rezultātiem var secināt, ka lielākā daļa vecāku uzskata, ka viņi iesaistās bērnu pašapziņas veicināšanā, bet tomēr viņi nav pārleicināti par to, ka viņu bērniem ir augsta pašapziņa. Ņemot vērā anketas rezultātus, rodas iespaids, ka vecāki nav pārliecināti par to, kā bērnus pašapziņu veicināt.

2.3. Pedagoģiskā darbība bērnu pašapziņas sekmēšanai

Septembris ir mēnesis, kad bērni atgriežas izglītības iestādē no vasaras brīvdienām. Šis septembris izglītības iestādei ir īpašs, jo grupas vide tiek sadalīta mācību centros. Grupa tika sadalīta sekojošos mācību centros:

- Valodas centrs – valodas centrā atradās mīksts dīvāns, kurā bērni varēja lasīt grāmatas. Dažādi tekstūras burti, alfabēts pielikts pie sienas, dažādi attēli, spēles.
- Matemātikas centrs – dažādas spēles, cipari, manipulatīvas rotaļlietas, dažādi pulksteņi.
- Dabas centrs – kastaņi, zīles, akmeņi, dažāda lieluma koki, augi, kas tiek iesēti.
- Tehnoloģiju centrs – dažāda lieluma un materiāla kluči, kancelejas preces, audumi, dzijas, dažādas puzles, spēles.

- Lomu rotaļu centrs – koka skatuve, lelles, rotaļlietas, dažādas drēbes, kostīmi, virtuve, dīvāns, dažādas sadzīves lietas (gludeklis, putekļu sūcējs utt.).

Jāuzsver ir tas, ka mainoties tēmai, mainās arī materiāli mācību centros. Ir pamata lietas, kas tur stāv vienmēr, bet, kad sāk pētīt jaunu tēmu, tad pedagogs materiālus papildina par noteiktu tēmu. Visi materiāli stāv bērniem pieejamā vietā un augstumā, lai bērni paši izvēlētos ko ar viņiem darīt, kā un kad viņus pētīt, tādā veidā veicinot bērnu pašvadītu mācīšanos.

Sākoties jaunajam mācību gadam, bērni kopā ar pedagogu iepazīst ko var darīt katrā centrā un kopīgi izstrādā noteikumus. Pie katra centra ir pakarinātas tamborētas aprocas (katram centram savas krāsas aprobe) un ieejot centrā, aprobe ir obligāti jāuzvelk, jo tas pierāda, ka bērns spēlējās šajā centrā un ir atbildīgs par kārtību tajā. Mainoties uzdevumiem mācību centros, mainās arī bērnu skaits, cik var darboties vienā centrā. Sākoties jaunai nedēļai viņiem tiks dots kāds uzdevums, katrā centrā, attiecīgi tēmai. Bērnu ar jauniem uzdevumiem iepazīstina nedēļas sākumā, un tad ir nedēļa laika, lai bērni paši izvēlētos, kad šos uzdevumus veikts. Atsevišķi ir tie gadījumi, kad veicinot sadarbības prasmes, uzdevumi tiek veikti kopā visai grupai. Kā motivācija, darbu veikšanai, ir uzlīme, ko viņi saņem, kad darbs ir paveikts. Bet ikdienā mācību centri tiek papildināti ar dažādiem ma

Lai pārbaudītu pētījuma hipotēzi, tiek veiktas pedagoģiskas darbības, pašapziņas sekmēšanai.

9.tabula. Pedagoģiskās darbības

Kritēriji	Sasniedzamais rezultāts	Līdzekļi ar ko sasniegs
Sadarbojas ar pieaugušajiem un vienaudžiem.	Iesaistās grupu darbos un pāru darbos, lai varētu realizēt kopīgu ieceri.	<ul style="list-style-type: none"> • Mēra sava drauga garumu ar soļiem, ar pēdām, rezultātus pieraksta paši • Kūkas gatavošana
Apzinās savas pozitīvās īpašības.	Zina un nosauc sevī labās īpašības.	<ul style="list-style-type: none"> • Laminēta papīra puķe, kartītes ar īpašības vārdiem. • Galda spēle • Darba lapa par raksturu

Vērtē savu un citu rīcību.	Spēj vērtēt savu un citu rīcību.	<ul style="list-style-type: none"> • Sižetiskos attēli • Pasaka – “Par nedraudzīgo biti Spindzeli”
Patstāvīgi pieņem lēmumus un izvēles.	Patstāvīgi izvēlās mācību centru kurā darboties un materiālus ar kuriem strādāt.	<ul style="list-style-type: none"> • Piktogrammas • Salvešu locīšana • Galda kartes
Izvērtē ar pieļautu kļūdu, piedzīvotu neveiksmi.	Spēj izvērtēt un labot pieļautās kļūdas, piedzīvotās neveiksmes.	<ul style="list-style-type: none"> • Izvērtē kļūdas, neveiksmes rašanās cēloņus • Dāvanas pagatavošana draugam

Mēneša temats: *draudzība.*

Ziņa bērnam: Draugs palīdzēs tev, ja gadīsies nelaime un priecāsies, ja tev viss izdosies!

Sasniedzamie rezultāti :

- Lasa vārdus, saprot izlasīto.
- Iesaistās sarunā par tematiem, kuri saistīti ar ikdienu un mācību procesu.
- Skaidro un atšķir labu rīcību no sliktas; vajadzības gadījumā sniedz praktisku vai emocionālu atbalstu.
- Sadarbojoties īsteno kopīgu uzdevumu un vienojas par kopīgu mērķi.
- Ar nosacītiem mēriem nosaka garumu, platību, ietilpību.
- Savieno detaļas un iegūst sev vēlamu konstrukcijas formu no piedāvātajiem vai pašā izvēlētajiem materiāliem.
- Plāno savas ieceres īstenošanas soļus, izvēlās nepieciešamos materiālus

Drauga svēršana, mērīšana. Katrā mācību gada sākumā bērni un pedagogs pulcējās kopā, lai redzētu kā bērni ir izauguši gada laikā. Arī šogad šis pasākums nebija izņēmums. Visus iepriekšējos gadus šo pasākumu vadīdija pedagogs, kurš visu pierakstīja un korigēja, bet sakarā ar to, ka grupa sadalīta mācību centros un bērns ir galvenais pētītājs un darītājs, tehnoloģiju centrs tika pielāgots, lai bērni patstāvīgi varētu veikt visas darbības. Matemātikas centrā ielika svarus,

metramēru, viena izmēra grāmatas, pagājušā gada tabulu, kur ir bērnu dati par svaru un garumu un jaunu tabulu, kura bērniem šogad būs jāaizpilda pašiem. Pie sienas ir novietota arī piktogramma, kurā ir attēlotas darbības, kas jāveic. Tehnoloģijas centrā ir izvēlējušies strādāt Kārlis un Teodors. Abi puīši uzvelk aproces un ieiet centrā, sāk pētīt piktogrammas un uzreiz atceras, ka pagājušajā gadā arī mērījušies. “Es svēršos pirmais”, saka Kārlis un uzkāpj uz savariem. Pēc tam Teodors arī nosveras. Abi pēc tam nosveras kopā un brīnās cik daudz kg redz. Pierakstos savu svaru tabulā, puīši pieraksta blakus arī abu kopīgo svaru. Puīši vērojot piktogrammu saprot, ka tagad jāmēra ar pēdam. “Teodor, es guļos pirmais un tu mērīsi cik pēdas tev sanāks, ja?” , Kārlis jautā. Teodors piekrīt un Kārlis apguļas uz zemes. Teodors sper soļus un secina, ka Kārlis ir 10 pēdu garš, un pieraksta to tabulā. Sekojot piktogrammai, Teodors gar Kārļa augumu saliek grāmatas un secina, ka viņš ir 8 grāmatu garš. Pēc tam Teodors nomēra Kārli ar metra mēru un tabulā raksta, ka Kārlis ir 123cm garš. Pēc tam puīši mainās, Teodors guļas uz zemes un viņu mēra Kārlis. Kad abi puīši ir pabeiguši, pedagogs viņiem pievienojas un jautā : “Kā Jums veicās? Vai viss izdevās vienam otru nomērīt?” “ Jā, bija forši, ka varējām paši visu pierakstīt un izmērīt!” , sprieda Teodors. Pedagogs ar puīšiem salīdzināja rezultātus ar pagājušā gada tabulu un nosprieda, ka Kārlis ir garumā nav paaudzies vispār, savukārt Teodors izstiepies vēl pa 3 cm. Nonākuši pie grāmatu mērījuma, puīši apmulst. Kopīgi ar pedagogu nospriež, ka Teodors ir paaudzies pa gandrīz pus grāmatu. Kad viss nomērīts, pedagogs aicina puīšus sakārtot aiz sevis tehnoloģijas centru. “Jums šis darbiņš ļoti labi izdevās! Esiet patstāvīgi un cītīgi strādājušiabi kopā!” uzslavē pedagogs.

Labās īpašības. Iepriekšējās dienās pedagogs kopā ar bērniem veido domu saulīti, kurā kopīgi pieraksta, dažādas cilvēku īpašības. Galvenās īpašības, ko bērni nosauca bija – izpalīdzīgs, gudrs, jautrs, mīļš, pieklājīgs, labs, draudzīgs, skaists, jauks. Pedagogs papildinājis valodas centru ar materiāliem - laminētas kartiņas uz kurām ir rakstīti īpašības vārdi, kurus vakar kopīgi noskaidroja. Ir arī sagatavoti laminēti attēli, attiecīgi īpašības vārdiem kā arī laminētas puķes (sk. 16. attēlu). Elīna un Dārta paņem katra savu puķi un apsēžās viena otrai pretī. Tagad Dārta, Tev, ir iespēja izdomāt un uzrakstīt uz puķes, kādas īpašības, tavuprāt piemīt, Elīnai. Un Tev, Elīn, kādas īpašības piemīt Dārtai.” “Es zinu, Dārta ir ļoti draudzīga”, Elīna uzreiz iesaucās. “Tu arī esi draudzīga”, Dārta atbild, smaidot. Meitenes stāsta, ka draudzīgi cilvēki runā ar visiem, smejas un stāsta jokus. Pedagogs meitenēm piekrīt un saka, ka meitenes tik tiešām ir ļoti draudzīgas! Dārta: “Elīna ir mīļa, jo viņa vienmēr mani no rīta samīļo. Viņa daudz mani samīļo.”, domīgi saka Dārta. “Jā, Dārta, tur gan Tev taisnība! Elīna arī mani no rīta vienmēr samīļo”, piebilst pedagogs. Dārta raksta uz puķes ziedlapiņas vārdu – mīļa. Meitene, kļūdās burtu rakstībā, bet tākā puķe ir laminēta,

ir viegli kļūdu nodzēst un rakstīt atkal. Tikai tagad Dārta paņēma kartiņu uz kuras rakstīts šis īpašības vārds un pārrakstīja uz puķes. “Jā, Dārta ir gudra! Viņai patīk lasīt grāmatas par visu un visu zināt. Vai ne, Dārta?” Elīna atbild, skatoties uz bildi, kur attēlota īpašība. “Jā, man patk lasīt par visu un mācīties.” Pēc tam meitenes noskaidroja, ka abas ir arī skaistas un izpalīdzīgas.

16. attēls. Puķe ar īpašības vārdiem

Dāvanas pagatvošana draugam. Loterijas veidā, bērni izlozē grupas biedra vārdu, kuram būs jāpagatvo dāvana. Dāvanai ir jābūt tādai, kas bērnam var noderēt praktiski (sk. 17. attēlu). Piemēram, lieta ar ko viņš var spēlēties. Tehnoloģiju centrā bija pieejami daudz un dažādi materiāli, bērnu galvenais uzdevums bija izdomāt, kas varētu noderēt un patikt grupas biedram. Teodoram uzreiz nenāca prātā, ko varētu uztaisīt, tāpēc viņš sameklēja rokdarbu grāmatu, kurā smelties ideju. Viņš izvēlējās locīt origami vardi. Teodors mēģināja, bet viņam visu laiku nesanāca viena darbība. Pedagoģs to pamanīja, bet neiejaucās, gaidot kā Teodors tiks galā ar šo situāciju. Teodors palika mazliet aizkaitināts, nometa iesākto locījumu un turpināja šķirstīt gramāmatu. Teodors neatrod neko sev interesējošo un dodas skatīties ko izdomājušas taisīt meitenes. Daina un Elīna, izlozēja viena otru un Daina izvēlējās taisīt Elīnai pirksta lelli. Arī Elīna iedvesmojās no Dainas un vēlējās viņai taisīt pirksta lelli, lai abas pēc tam var taisīt teātri. Teodors turpina riņķot pa tehnoloģijas centru un ar acīm meklē pedagoģu, bet palīdzību nelūdz. Pie Teodora pienāk Kārlis ar grāmatu un rāda lidmašīnu kādu taisīs, Teodors arī grāmatā atrod ko tādu, ko grib taisīt- papīra mašīnu. Šo darbu bērni veica 6 nedēļas, jo dāvanu gatavošana bija laikietiplīgs process, bērni bija izvēlējušies sarežģītus rokdarbus. Vairākas nedēļas pagājušas, Teodoram vēl tikai jāuztaisa riepas, bet viņš nevar viņas uztaisīt, jo Teodors papīra vietā ir paņēmis kartonu, kas tik smalki nelokas. Teodors atkal sāk palikt aizkaitināts, un gandrīz pabeigto mašīnu nomet uz galda un jau grib iet prom no centra. Pedagoģs viņu uzrunā, jautājot –“Kas ir noticis? Kāpēc tu esi dusmīgs?” Teodors izstāsta, ka viņam nesanāk uztaisīt tā kā grāmatā. Pedagoģs jautā “Kā tev šķiet, kāpēc tev nesanāk tās riepas uzlocīt?” Teodors ir apmulsis un tiešām nevar saprast. Pedagoģs rosina Teodoru meklēt cēloni

notikušajai kļūdai. Teodors salīdzina papīrus, saprot, ka izvēlētais papīrs riepām ir kartons, kas ir daudz cietāks par aplikācijas papīru. Teodors saprot, ka kļūdījās papīra izvēlē un paliek mazliet bēdīgs, jo visi papīri, kas palikuši tehnoloģijas centrā ir kartoni. “Atceries, ka es esmu šeit pat un tu vari man jautāt palīdzību arī tad, ja vēlies kādu materiālu”, atgādina pedagogs un iedod aplikācijas papīru. Teodors pabeidz savu darbiņu un uztaisa riepās. Šis bija labs veids kā bērniem parādīt, ka ne vienmēr viss sanāk uzreiz. Arī Elīnai viss nesanāca uzreiz. Viņa aizmirsā, ka pirksta lellei jāpiegriež 2 auduma gabali, pedagogs to bija pamanījis, ka Elīna bija sagatvojusi tikai vienu pirksta lelles pusi, bet viņš neiejaucās un vēroja kad un kā Elīna rīkosies. Kad Elīna jau bija uztaisījusi lellei seju un gribēja viņu vilkt uz pirksta, tad saprata, ka nemaz nevar uzvilkt. Mazliet saskumusi viņa bija, bet tomēr viņa saprata, ka pamācībā jāskatās uzmanīgāk. Izgreiza lelles mugurpusi no auduma un ar pedagoga palīdzību sašuva abas puses kopā. Pedagogs kopā ar bērniem pēc tam pārrunāja to, ka kļūdās visi, arī paši pedagogi. Nekļūdās tikai tie, kas neko nedara!

17. attēls. Radoša dāvana draugam

Galda kartes gatavošana. Mēneša beigās uz grupu ciemos nāk cita grupa un bērniem viņi bija jā sagaida ar uzklātu galdu un cienastu. Viena no lietām, kas bija jāliek uz galda bija galda kartes. Tehnoloģiju centrā tikka izvietoti daudz dažādi materiāli galda kartes izveidošanai un neviena paša parauga. Bija pieejami dažādu krāsu kartoni, šķēres, papīra šķīvji, aplikācijas papīri, zīmuļi, flomasteri, krītiņi, trafaretas, šķēres, līme. Bērni dodas pie materiāliem, katrs paņem ko vēlās un iet pie galda. Bērniem jāuztāisa 2 galda kartes, viena sev, otra ciemiņam. Sekmējot rakstītprasmi, bērniem uz galda kartēm jāuzraksta vārds un uzvārds gan sev, gan bērnam, kas nāks ciemos. Bija sagatavotas kartiņas, kur ir rakstīts vārds un uzvārds bērniem, kas nāks ciemos. Kad bērns uzrakstījis uz galda kartes savu vārdu un uzvārdu, viņš raksta vārdu un uzvārdu bērnam, kurš nāks ciemos. Bērni, kas māc lasīt, izlasa kā sauc bērnu, tie, kuri vēl lasīt nemāk, burto kopā ar pedagogu. Pēc tam pārraksta uz galda kartes. Daina ir pirmā, kas sāk darboties, neuzdod nevienu

jautājumu pedagogam, kurš vēro bērnus no malas. Viņa paņem ābola trafareti un apvelk to uz zelta kartona, izgriež un stāsta pārējiem bērniem :”Es ļoti labi māku taisīt galda kartes, jo es viņas taisu bieži mājās.” Kristers un Gustavs cītīgi vēro, ko dara Daina, bet paši vēl materiālus neizvēlās. Pedagogs turpina vērot bērnus un neiejaucās, tādā veidā, ļaujot viņiem patstāvīgi pieņemt lēmumus un realizēt ieceri. Gustavs arī vēlās sākt taisīt galda karti, bet vēl pārjautā pedagogam:” Vai es varu taisīt kādu vien galda karti gribu? “ “Jā, Gustav, Tu vari izvēlēties jebkādas krāsas papīru un formu. Vari izvēlēties vai rakstīt ar zīmuļiem, vai flomasteriem vai veidot vārdu no kāda cita materiāla! Tā ir Tava brīva izvēle! Es zinu,ka Tev izdosies!” Gustavs paliek drošāks, paņem dažādus materiālus un apsēžas pie galda. Kristers nejūtās pārliecināts par sevi un gaida, kad pedagogs viņam palīdzēs. “ Vai zini kādas formas galda karti vēlies? “, pedagogs rosina Kristeru domāt pašam. Kristers atbild, ka nezina. “Apskaties kādas formas stāv kastē, varbūt Tev kāda iepatīkas”, pedagogs turpina. Gustavs sajūsmināti iesaucās : “Krister, paskaties kā man viss spīd!” Kristeram patīk Gustava spīdumi un viņš kautrīgi paņem no kastes pirmo formu, apsēžas blakus Gustavam un arī sāk strādāt, izmantojot spīdumus. Pedagogs vēro bērnu darbību, lieki neiejaucoties. Daina savu galda karti jau ir pabeigusi un raksta uz viņas savu vārdu. “ Tev ir lieliski sanācis, Daina! Man patīk Tava ideja, vārdu taisīt no diega!” Daina lepni parāda savu izveidotio galda karti pārējiem bērniem. Kad darbs pabeigts, skolotāja rosina bērnus sakārtot savu darba virsmu.

Salvešu locīšana. Gatavojoties sagaidīt bērnus no citas grupas, pedagogs jautā, ko vēl bērniem vajadzētu sagatavot galda klājumam. Kopīgi noskaidrojam, ka nepieciešamas sagatvot katram individuāl salveti. Pedagogs pirms tam sagatavojis piktogrammu, kur var redzēt darbības, kā locīt salveti. Salvete locījums – vēdeklītis. Piktogramma bija pielikta pie sienas, lai bērni var patstāvīgi locīt salvetes, veicot attiecīgās darbības. Centrā tika novietotas dažāda dzeltenā toņa salvetes, sākot no gaiši, gaiši dzeltena toņa, beidzot ar tumši dzeltenu toni- salvetes toni bērni izvēlējās paši. Silvestrs skatījās attēlos, bet nevarēja tikt tālāk par 3.darbību un pārstāja locīšanu, pedagogs to pamanījis, piegāja pie viņa un teica: “Silvestr, tu esi pareizi visu izdarījis, tagad tikai jāturpina! Es zinu, ka tev izdosies!” “Es nesaprotu, kā man tagad jāloca. Man nesanāk!” Silvestrs klusi atbild. Skolotāja neko neskaidroma uzlocīja pati savu salveti, sēžot blakus Silvestram. Silvestrs cītīgi skatījās un pēc tam uzlocīja salveti pats. Pedagogs ir atbalstošs un pozitīvi novērtē bērnu darbību.

Darba lapa – Nosaki kaķa raksturu! Valodas centrā novietotas darba lapas, kurā attēloti kaķi ar dažādiem raksturiem (sk. 18. attēlu). Centrā izvēlās darboties Marta, Endija un Rihards.

Pedagoga palīgs uzdod jautājumus: “Ko redziet attēlā? Kaķiem nav atšķirīgs tikai izskats, bet arī raksturs. Pedagoģs aicina katram kaķim blakus uzrakstīt, kāds viņš izskatās. Bērni var izmantot īpašības un emocijas vārdu kartiņas, ja tas ir nepieciešams. Bērni, kas mācēja lasīt, izmantojot kartiņas atrada katram kaķim piemērotu īpašību, emociju un pārrakstīja viņu pie attiecīgā kaķa. Bērniem, kas patastāvīgi nelasa, palīdzēja pedagogs. Noskaidrojot kādi kaķiem raksturi, bērni paši sāk salīdzināt kaķus ar sevi. “Tas lielais melnais kaķis ir līdzīgs Silvestram, jo viņš bieži dusmojas” saka Daina. “Nē, tā nav, es esmu tāds kā sportiskais kaķis”, atbild Silvestrs. Bērni patstāvīgi meklē līdzību ar kādu no kaķiem, tādā veidā aktualizējot savas rakstura īpašības.

18.attēls. Darba lapa – Nosaki kaķa raksturu

Cepumu kūkas taisīšana (tehnoloģiju centrs). Darbību veic kopā visa grupa, veicinot sadarbības prasmes starp grupas biedriem un pedagogu. Iepriekšējā dienā pedagogs kopā ar bērniem ir apskatījis dažādas receptes un atraduši recepti arī cepumu kūkai. Visi nolēma, ka kūku gatavos nākamajā dienā, kad ciemos nāks citas grupas bērni. Pedagogs parāda bildi, kura attēlota kūka, un rosina bērnus domāt, kādas sastāvdaļas ir nepieciešamas, lai šādu kūku uztaisītu. “Cepumi un putukrējums!” Iesaucās Ričards. “Mēs ar mammu bieži taisam šito kūku! Es atceros, ka mēs likām klāt rozīnes. Pedagogs :” Man ir liels prieks, ka kopā ar mammu esat gatavojošas, Daina! Un Ričard, Tev ir taisnība, cepumi un putukrējums, ir vienas no sastāvdaļām, kas būs nepieciešamas.” Pēc tam pedagogs aicina bērnus, kas jau prot lasīt, izlasīt recepti, lai zinātu kādas vēl sastāvdaļas nepieciešamas. Katrs bērns lasa pa vienam teikumam.

Nākamajā dienā bērniem jāsāk gatavot kūka. Bērni patstāvīgi sadala pienākumus. Kā jau visās grupās, ir bērni, kas vairāk uzņemas līdera pozīciju, bet ir bērni, kas labāk kādam pakļaujas un gaida norādījumus. Arī šajā situācijā bija dažas meitenes, kas bija līdera pozīcijā. Bērniem pašiem bija jāsameklē visi trauki, piederumi, sastāvdaļas, kas nepieciešami kūkas gatavošanai. Grupas virtuvē atradās viss, kas nepieciešams un bērni devās visu meklēt. Meietnes, kas uzņēmās

līdera pozīciju, lasīja recepti un deva norādes ko darīt pārējiem. Tika sameklēti svāri, sastāvdaļas un bļodas, kas atradās grupas virtuvē. Daina bija tā, kas pieteicās griezt marmelādi, Nora un Kristers teica, ka viņai palīdzēs. Daina ieslēdza svarus un lūdza Kristeram uzbērt marmelādes. Skatoties receptē, tika nosvērts pareizais daudzums, pēc tam viņi devās marmelādi sagriezt. Elīna pieteicās veidot biezpiena masu, viņai pievienojās Gustavs, un abi brāļi. Elīna teica, ka Rihardam jānosver attiecīgs daudzums biezpiens, bet puisi nedzirdēja ko teica Elīna, jo viņi nemaz neklausījās, bet smējās savā starpā. Līdz ar to viņi svaram uzmanību nepievēršot, attaisīja visu biezpienu un ielika bļodā. Pedagoģs iepriekšējā dienā izstāstījis kā jārikojas ar mikseri, tāpēc saldo krējumu apņemas putot Ieva. Masu uzmanīt viņai palīdz pedagoga palīgs. Cepumus mērcē pienā un liek 4 bērni, 3 bērnu pienākums ir nosvērt un sasmērēt kūkas kārtas ar ievārijumu. Pārējiem bērniem iedalīts pienākums – kūkas rotāšana. Norai bail griezt banānu ar ko dekorēt kūku, to pamanot, pie viņas pienāk Daina un parāda kā turēt pareizi nazi griežot banānu un palīdz viņai. Bērni paši vada savu darbību un aktīvi sadarbojas. Kad jāsmērē biezpiena masa ar putukrējumu, Daina pamana, ka masa ir ļoti sausa un grūti smērējās, visiem kļūst skaidrs, ka tā tam nevajadzētu būt. Pedagoģs vaicā bērniem, kā viņiem liekas, kāpēc masa tik grūti smērējās. Rebeka lasa recepti, lai saprastu, kas iekšā biezpiena masā, kas pielikts par maz vai par daudz. Bērni nonāk pie secinājuma, ka biezpiens ir tas, kas pielikts par daudz, tāpēc masa ir tik ķepīga un labi nesmērējās. Ko, lai tagad dara? Daina izdomā, ka nepieciešams vēl putukrējums. Silvestrs piesakās viņu saputot. Meitenes norāj abus brāļus, kas pielikuši biezpienu pa daudz. Kūkai dekorus greiž pārējie bērni un rotā visi kopā. Bērni kopā ar pedagogu dodas uz bērnudārza virtuvi un ielik kūku ledusskapī, lai viņa ievilkas un pēcpusdienā var pasniegt citiem grupas bērniem, kas nāks ciemos.

Sīžetiskie attēli valodas centrā. Pedagoģs sagatvo sīžetiskos attēlus (sk. 19. attēlu) un noliek viņus valodas centrā uz plaukta, lai ar viņu palīdzību rosinātu bērnus vērtēt citu rīcību. Centrā izvēlās nākt abi brāļi, Rihards un Ričards, Endija un Kristers. Tā kā jaunie materiāli centrā atrodas nesen, brāļi viņus pamana pirmos un sāk aplūkot. Puiši savā starpā ķiķina par dažiem no attēliem, bet neuzsāk dziļāku sarunu. Pedagoģs aicina katram bērnam izvēlēties divus attēlus, kur ir nepareiza rīcība un 2 attēlus, kur ir pareiza rīcība. Uz papīra jāuzraksta, kas notiek attēlā. Bērni, kas māc rakstīt, darbojas patstāvīgi un raksta – Ezis tīra māju. Bebrs mazgā zobus. Bērni, kuriem vēl ir nepieciešams paraugs, izmanto sagatvotas vārdu kartītes, no kurām jāizliek teikums. 3 kartītes, uz katras rakstīts 1 teikuma vārds. Pēc tam salikto teikumu, pārraksta uz lapas. Tādā veidā, bērni ne tikai vērtē citu rīcību, bet arī apgūst lasīt un rakstīt prasmi. Kad bērni attēlus aprakstījuši, izlasa, ko uzrakstījuši un vērtē vai rīcība attiecīgajā attēlā ir pareiza, va tomēr rīkoties

vajadzētu savadāk. Un ja vajadzētu, tad – rīkoties kā? Ričards izvēlējās attēlu, kur zaķis vēlās bāzt ķepu pie elektrības kontakta, un saka, ka tā ir nepareiza rīcība. Zaķis var dabūt ar elektrību pa ķepām un nonākt slimnīcā. Bet ko darīt, lai viņš to ķepu nevarētu tur iebāzt? Ričards saka, ka tētim jātaisa remonts un jāliek kontakts augstāk un otrs variants ir aizlīmēt kontaktu ar skoču. Tā esot darījījusi viņa mamma, kad mazā māsa esot bāzusi pirkstus kontaktos. Kāda īpašība piemīt zaķim? Kopīgi noskaidro, ka tā ir zinātkāre.

19. attēls. Sižetiskie attēli

Galda spēle ar īpašības vārdiem. Spēle pagatvota no pudeles korķiem uz kuriem uzlīmēti burti (sk. 20. attēlu). Bērnu uzdevumus – izvēlēties īpašības vārdu, uzskrūvēt korķus tādā secībā, lai no burtiem, kas ir uzlīmēti, izveidojas īpašība. Pedagoģs rosina bērnu izveidot īpašības vārdu – draudzīgs. Pēc tam pārrunā ar bērnu: “Kā tu domā, vai tev piemīt šāda īpašība? Iespējams tu zini vēl kādu īpašību, kas tev piemīt.” Pēc tam turpinot: “Es domāju, ka tev piemīt vēl viena lieliska īpašība, kuri piemirsi salikt. Tu esi ļoti kārtīgs un vienmēr sakārto savas mantas.” Pedagoģs rosina arī citas īpašības uzskrūvēt uz pudeles galiem. Bērni viņu mēdz spēlēt arī divatā. “Saliekam tagad vārdu – mīļa”, saka Elīna Rebekai, saktoties īpašības vārdu kartītēs, ko izmantojām citā uzdevumā, un kopīgi meklējot burtus, kuri nepieciešami šim vārdam. Meitenes pēc tam sāk runāt par to, kādas viņas ir un turpina no korķiem likt citus īpašības vārdus.

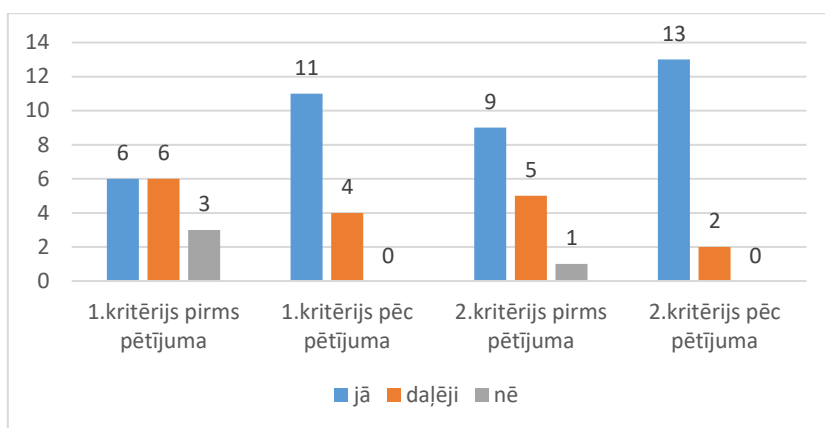
20. attēls. Korķīšu galda spēle

Pasaka “Par nedraudzīgo biti Spindzeli” lomu rotaļu centrā (skatīt 2. pielikumu). Lomu rotaļu centrs ir mājīgi iekārtots, liels mīksts dīvāns un paklājs pie tā- īstā vieta, kur visiem kopā klausīties pasakas, ļaujot vaļu savai fantāzijai. 3 dienas pedagogs jau lasījis vienu pasaku, tā bija pasaka “Par nedraudzīgo biti Spindzeli”. Pēc pasakas stāstīšanas tika uzdoti jautājumi bērniem - nosaukt galvenos varoņus, kādas īpašības viņiem piemita, vai tīģerēns Strīps rikojās pareizi, apmānot biti Spindzeli, kā bērni rīkotos tīģerēna vietā. Bērniem bija dažādas atbildes. Daina teica, ka viņa arī ir bijusi tāda situācijā kā tīģerēns un viņa esot biti ignorējusi, bite pēc tam aizlidojusi. “Nu lūk Daina, tātad tu esi arī pacietīga! Tā ir ļoti laba īpašība. “ uzslavēja pedagogs. Teodors teica, ka biti būtu nositis, jo ar bitēm neviens nedraudzējās. Daži bērni piekrita Teodoram, bet visi kopā izrunāja, ka bites negrib darīt pāri cilvēkiem, ja cilvēki viņas neaiztiek. 4.dienā pēc pasakas lasīšanas, skolotāja aicināja pasaku pastāstīt bērniem. Elīna uzreiz teica” Es gribu būt bite, es gribu būt bite!” “Kolosāli! Elīna Tu esi drosmīga! Un varbūt jau ir kāds drosmīgais tīģerēns?” pedagogs jautā. Par tīģeri piesakas būt Gustavs”. Lomu rotaļu centrā atrodas maza koka skatuve un uz pakaramajiem dažādas galvas rotas, kleitas un citi atribūti, lai bērni var pārgērbties un iejusties dažādos tēlos, kad vien paši vēlējas. Elīna sameklē galvas rotu ar radziņiem kā bitei un Gustavam atrod oranžu asti. Bērni ir saģērbušies un sāk stāstīt pasaku. Elīna jutās kā zivs ūdenī, Gustavs dažbrīd kautrējās. Nākamās dienās pedagogs novēroja, ka lomu rotaļu centrs vienmēr bija pilns, jo pārējie bērni arī gribēja iejusties lomās kā bite un tīģeris. Neviens teātra uzvedums nebija vienāds, bērni stāstīja to ko atceras no pasakas un daudz arī pielika klāt no sevis. “Es vēroju kā tu tēloji biti, tev sanāca lieliski iejusties lomā! Tev pietāvēja tēlot tīģeri, jo tu esi tik pat sirsnīgs kā viņš!” pedagogs bērniem izteica uzslavas pēc uztāšanās. Bērni izdomāja, ka grib taisīt teātri arī no papīra lēllēm, uzzīmējot tīģeri un biti Spindzeli un dažādus citus varoņus, kurus vēlējas. Salika krēslus un segas, tādā veidā paslēpjoties no skatītājiem, lai redz tikai papīra lelles.

2.4. Pētījumā iegūto datu salīdzināšana un analīze

Pēc pētījuma veikšanas, kvalifikācijas darba autore veica atkārtotu bērnu novērojumu, lai varētu redzēt vai mācību centri spēj veicināt bērnos pašapziņas attīstību.

Apkopoti rezultāti par 1.kritēriju – *patstāvīgi veic darbības un pieņem lēmumus-* un 2.kritēriju – *sadrbojas ar vienaudžiem un pieaugušajiem* (sk. 21. attēlu).

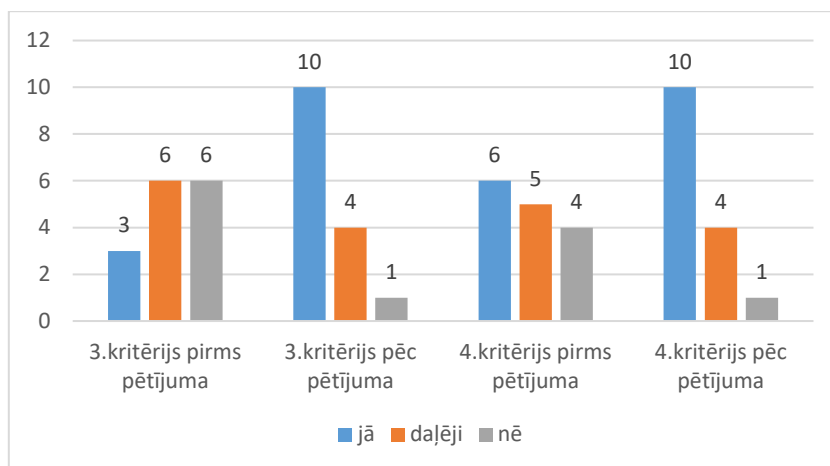

21. attēls. Rezultāti par 1.un 2. kritēriju

Analizējot 1.kritērija apkopotus rezultātus var secināt, ka pēc pedagoģisko darbību veikšanas ir pieaudzis to bērnu skaits, kuri patstāvīgi izvēlās sev nodarbošanos un pieņem dažādus lēmumus savā ikdienā. Ja pirms pētījuma 3 bērni nebija gatavi patstāvīgi darboties un gribēja to darīt tikai ar pedagogu, tad kopš mācību centru iekārtošanas, grupā tādi bērni vairs nav novērojami. Ir pieaudzis skaits par 5 bērniem, kuri spēj patstāvīgi darboties, līdz ar to var secināt, ka piktogrammas, viegli pieejami materiāli, ir tie, kas bērniem ļauj justies drošākiem savā vidē, lai pēc tam varētu veikt darbību nevaicājot pedagogam pamācību. Pedagoģa motivācija, iedrošinājums vēl aizvien ir vajadzīgs Gustavam, jo viņš vēl nespēj iegūt ticību saviem spēkiem. Iespējams arī mājās vidē, vecāki ir tie, kas viņa vietā pieņem lēmumus un izvēles.

Apkopojot datus par 2.kritēriju var secināt, ka sadarbība starp bērniem un pieaugušajiem noteikti ir augusi. Sadarbība ritēja raiti, jo tehnoloģijas centrs bija iekartots ļoti parocīgi, visi mācību līdzekļi bērniem pieejamā un pārredzamā vietā. Bērniem bija jādarbojās grupās un pāros, lai realizētu kopīgu iecerī. Pētījumā bērniem ļoti patik darboties visiem kopā – taisot kūku un kopīgi ejot uz vienu mērķi. Kā arī strādājot pāros, kad bija nepieciešams nomērīt savu draugu. Arī gausākie bērni, Kristers, Nora, Endija, vēlējās iesaistīties, tikai viņiem bija nepieciešams pedagoģa uzmuntrinājums, ka viņiem viss labi sanāks un izdosies.

Apkopotie rezultāti par 3.kritēriju – *apzinās savas pozitīvās īpašības* – un kritēriji par 4.kritēriju – *vērtē savu un citu rīcību* (sk. 22. attēlā).

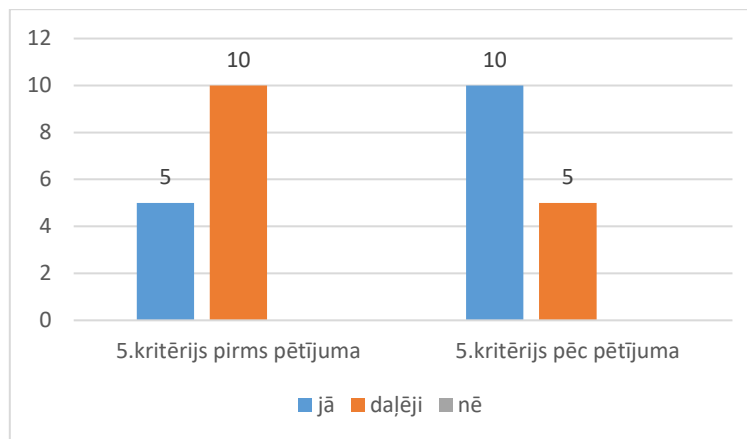

22. attēls. Rezultāti par 3. un 4. kritēriju

Analizējot rezultātus par 3. kritēriju – *apzinās savas pozitīvās īpašības* - tika secināts, ka lielākā daļa bērnu spēj nosaukt savas pozitīvās īpašības. Ja pētījuma sākumā tikai 3 bērni spēja pateikt kādas īpašības viņam piemīt, tad pētījuma beigās, vēl 7 bērni spēj runāt par to, kādas viņam īpašības piemīt un arī raksturot tās. Dārta, Elīna un Daina idkienā sākušas tikt kopmlimentus saviem kursa biedriem, izceļot viņos pozitīvās īpašības. 4 bērniem, vēl aizvien sagadā grūtības pašiem runāt par savām pozitīvām īpašībām un nosaukt tās, ir nepieciešams pedagoga uzmuntrinājums. Savukārt Kristers arī pēc pētījuma nespēj nosaukt savas labās īpašības.

Analizējot rezultātus par 4. kritēriju – *vērtē savu un citu rīcību* - tiek secināts, ka pēc pētījuma, vērtēt savu un citu rīcību spēj nu jau 10 bērni, kas ir par 4 vairāk nekā pirms pētījuma veikšanas. Pateicoties pedagogiskajām darbībām, kas tika piedāvātas mācību centros, lielākā daļa bērnu spēj spriest par to vai kāda rīcība ir pareiza, vai tomēr nē, kā rīkoties viņam attiecīgā situācijā. 4 bērniem vēl aizvien sagadā grūtības vērtēt kādu rīcu, ir nepieciešams pedagoga aicinājums. 1 bērns vēl aizvien nav gatavs vērtēt savu un citu rīcību, arī tad ja pedagogs izsaka aicinājumu.

Apkopotie rezultāti par 5. kritēriju – *samierinās ar pieļautu kļūdu, piedzīvotu neveiksmi* (sk. 23. attēlu).

23. attēls. Rezultāti par 5.kritēriju

Apkopojot rezultātus par 5.kritēriju – *samierinās ar pieļautu kļūdu, piedzīvotu neveiksmi* - secināts, ka par 5 pieaudzis to bērnu skaits, kuri samierinās ar pieļautu kļūdu. Var secināt, ka dāvanu gatavošana saviem grupas biedriem, pārvarot dažādas grūtības, ir veicinājusi bērna sadzīvošanu ar savām kļūdām. Bērni saprot, ka kļūdās visi, un ir gatavi turpināt savu darbu, kāmēr viņš ir pabeigts. Kļūdoties, ir nepieciešams pedagoga uzmundrinājums 5 bērniem, jo piedzīvota neveiksme dažkārt liek justies viņiem neveiksmīgiem. Bērni, kas nespēj samierināties ar piedzīvotu neveiksmi, vēl aizvien grupā netika novēroti.

Apkopojot rezultātus pirms un pēc pētījuma var secināt, ka piedāvātās pedagoģiskās darbības mācību centros ir veicinājušas bērna pašapziņu un pārliecību par sevi. Rezultāti liecina, ka bērni palikuši patstāvīgāki savā izvēlē, kas liecina par to, ka jūtās droši un pārliecināti. Viņiem patīk pieņemt lēmumus, pašiem saprast un izvēlēties, kurš būs tas centrs, kur viņi varēs spēlēties un kurus no materiāliem vēlēšies izmantot. Bērni kļuvuši brīvāki, ja jārunā par sevi labas lietas. Ir arī bērni, kas gatavi raksturot savas pozitīvās īpašības. Sadarbības prasmes, noteikti, ir uzlabojušās, bērni vairāk klausās viens otrā un spēj realizēt kopīgas ieceres.

Secinājumi

Analizējot teorētiskās atziņas un ņēmot vērā pētījumā iegūtos rezultātus, kvalifikācijas darba autore secina:

1. Pašapziņa ir personības īpašība, kura spēlē ļoti lielu lomu cilvēka dzīvē. Tas kā cilvēks jūtās, kāda ir viņa attieksme pret sevi un apkartējiem ir atkarīga no viņa pašapziņas. Šī personības īpašība ir kā jēdziens, kas sastāv no vairākiem komponentiem kā, pašcieņa, patstāvība, pašrealizācijas, pašapzināšanās, pašvērtējums.

2. Lai bērns varētu veidoties par harmonisku personību, ir svarīgi kā viņš iziet cauri attīstības krīzēm, kādu aprūpi un atbalstu viņš saņem ikdienā, kāda ir vide, kurā viņš dzīvo un attīstās.

3. Ģimene ir pirmā vide, kurā bērns dzīvo un attīstās. Līdz ar to, vecāki ir galvenie, kas bērnus ietekmē vai nu labā vai siltā veidā. Vecākiem ir jābūt kopā ar bērnu, jāatbalsta viņš, jāiedrošina, jāuzslavē un jāuzticas, tādā veidā liekot bērnam būt pārliecinātam par sevi un ticēt saviem spēkiem.

4. Atsaucoties uz empīrisko pētījuma daļu, kurā tika veikta novērošana un vecāku anketēšana, var secināt, ka vecāki nav iedziļinājušies bērna pašapziņas līmenī. Vairākums vecāku uzskata, ka viņu bērniem piemīt augsta pašapziņa un pārliecība par sevi, lai gan šis pētījums norādīja uz pretējo.

5. Novērojot bērnu pašapziņas līmeni pētījuma sākumā tika secināts, ka bērniem jāpildinveido prasmes patstāvīgi pieņemt lēmumus, izvēles, kā arī vērtēt sevi, citus un nosaukt savas pozitīvās īpašības, darbojoties mācību centros.

6. Lai attīstītu bērnus pašapziņu, tiek izmantota pedagoģiskā darbība, kurā izmantoti dažādi paņēmieni kā spēles, neizdošanās pārvarēšana, problēmsituāciju risināšana un sadrbošanās.

7. Apkopojot datus pirms un pēc pētījuma tiek secināts, ka darbības mācību centros ir uzlabojušas bērnu pašapziņas līmeni, tātad izvirzītā hipotēze ir apstiprinājusies.

Priekšlikumi

1. Mācību centros izvietojiet piktogrammas, tādā veidā veicinot bērnus darboties patstāvīgi.
2. Atbalstiet bērnu, kad viņš veic jaunu nodarbi, bet piedzīvo neveiksmi. Bērnam ir jāpalīdz saprast, ka katra neveiksme padara viņu stiprāku.
3. Piedāvājiet vecākiem lekcijas, izglītības iestādes telpās, kurās ir iespējams uzzināt to, cik liela loma ir viņiem, bērnu pašapziņas attīstībā un kā viņi var bērnu atbalstīt ikdienā.
4. Iekārtojiet mācību centrus tā, lai rotaļietas, spēles, materiāli bērniem ir pārredzami un atrodami, jo tas viņiem liks justies droši un pārliecināti, lai ikdienā varētu patstāvīgi darboties.
5. Ļaujiet bērniem pašiem sadalīt pienākumus, risināt problēmsituācijas un uzņemties atbildību, tādā veidā attīstot viņos augstu pašapziņu un ticību saviem spēkiem.
6. Veidojiet materiālus mācību centriem tā, lai katrs bērns spēj ar viņiem darboties.

Izmantotā literatūra un avoti

1. Ancāne, G., Meistere L. Užāns, A., Vasiļevska M., Rateniece I., Sestule I., Janson D., Zīle I. (2009) *Rokasgrāmata skolotājiem, strādājošiem specializētajās iestādēs bērniem ar psihiskās uzvedības traucējumiem. Metodiskais materiāls* [tiešsaiste]. 55 lpp.
(<http://www.arstipsihoterapeiti.lv/uploads/Rokasgramata.pdf>)
2. Cloninger, C. R., Svrakic, D. M., & Przybeck, T. R. (1993). *A psychobiological model of temperament and character*. Archives of General Psychiatry, 50(12), 975–990.
3. Dzintare, D. (2000) *Bērns kā vērtība ģimenē un pirmsskolā*. Rīga: Izglītības solī.
4. Ēriksone, E. (1998) *Identitāte: Jaunība un krīze*. Rīga: Jumava.
5. Golubina, V. (2007). *Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata*. Rīga: Izglītības solī.
6. Grava, J. (2018) *Bērncentrētas pedagoģiskās pieejas īstenošana bērnu pašrealizācijai pirmsskolā*. Liepājas Universitāte, Liepāja, Latvija.
7. Hansena, K.A., Kaufmane, R. K., Saifers, S. (2002). *Bērncentrētu grupu veidošana*. Rīga, Izglītības iniciatīvu centrs.
8. Kaņepēja, R. (2003). *Es gribu iet skolā*. Rīga: Puse Plus.
9. Kons, I. (1982) „*Es*” atklāšana. Rīga: Avots.
10. Keltikangasa-Jervinena, L. (2013). *Augsta pašapziņa*. Rīga: Zvaigzne ABC.
11. *Mācību satura un pieejas maiņa pirmsskolā (2019)*
(<http://www.skola2030.lv/lv/skolotajiem/izglitibas-pakapes/pirmsskola>)
12. Montessori, M. (2019). *Bērns ģimenē*. Rīga: Jumava.
13. *Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem (19.04.2018)*. MK noteikumu projekts. Rīga Izglītības un zinātnes ministrija.
14. Kreišmane, I. (2000.) *Ievads psiholoģijā*. Rīga: Pētergailis.
15. Lasmane, D. (2006) Cilvēks – gēnu vai audzināšanas rezultāts. *Psiholoģijas Pasaule* (4).
16. Lieģeniece, D. (1999). *Kopveseluma pieeja audzināšanā*. Rīga: RaKa.
17. *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. (2000). Rīga: Zvaigzne ABC.
18. *Psiholoģijas vārdnīca*., 1999. Rīga: Mācību grāmata.
19. Pučure, I. (2000). *Rotaļa – pirmsskolas vecuma bērnu pašapziņas sekmētāja*. Dzintere.D. *Bērns kā vērtība ģimenē un pirmsskolā*. Rīga: Izglītības solī.

20. Purmale, R. (2000). Bērns pieaugušo vērtību sistēmā. Dzintere, D. *Bērns kā vērtība ģimenē un pirmsskolā*. Rīga: SIA Izglītības soļi,
21. Purmale, R. (2002) Bērnu savstarpējās attiecības jaukta vecuma grupā. *Skolotājs*. Nr. 45, 57. –62. lpp.
22. Reņģe, V. (2000). *Personības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC.
23. Students, J.A. (1998) *Vispārīgā pedagogija: zinātne un māksla sevis un citu audzināšanā*. Rīgā: RaKa.
24. Svence, G. (1999). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC.
25. Špone, A. (2004). *Audzināšanas process teorijā un praksē*. Rīga: RaKa.
26. Vecgrāve, A. (1996) *Kā man saprast savu bērnu*. Rīga: Zvaigzne ABC.
27. Vigule, D.(2014) *Pirmsskolēna gribas īpašību veidošanās darbībā ar rotaļlietām*. Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija. Rīga, Latvija.
28. Džeja, R. (2017) *Lai bērni būtu laimīgi*. Rīga: Zvaigzne ABC
29. Wagner, J., Hoppmann, C., Ram, N., & Gerstorf, D. (2015). *Self-esteem is relatively stable late in life: the role of resources in the health, self-regulation, and social domains*. *Developmental Psychology*, 51, 136–149.
30. Аристотель. (1983) *Сочинения*: В 4 т. / Пер. с древнегреч.; Общ. ред. А.И.Доватура. Москва: Мысль.
31. Ильин, (2011) *Психология воли*. Санкт –Петербург: Питер.

Pielikumi

Respondentu statistika:

Respondentu skaits:	15
Vīrietis:	1
Sieviete:	14
Vidējais vecums:	34.9 gadi

Rezultātu kopsavilkums:

1. Jūs piedāvājat bērniem ikdienas vai sadzīves pienākumus/uzdevumus atbilstoši viņu spējām?

Jā	10		66.7%
Dažreiz	3		20%
Nepiedāvāju, jo ātrāk izdarīt visu pašam	2		13.3%
Iesniegto atbilžu summa	15		

2. Jūs iesaistat bērnu lēmumu pieņemšanā?

Jā, vienmēr	2		14.3%
Dažreiz	11		78.6%
Nekad	1		7.1%
Iesniegto atbilžu summa	14		

3. Jūs esat kritizējis bērna rīcību?

Jā, bet tikai tāpēc, lai bērnu motivētu būt labākam	6		40%
Dažreiz	8		53.3%
Nē, nekad	1		6.7%
Iesniegto atbilžu summa	15		

4. Frāze, kuru izvēlētos, lai uzslavētu bērnu?

Malacis!	3		20%
Es ar Tevi lepojos, jo ieguvi pirmo vietu talantu šovā!	8		53.3%
Man patīk kā tu esi uzzīmējis zirga krēpes. Nudien izskatās, it kā tās plīvotu vējā. Kā tu to panāci?	4		26.7%
Iesniegto atbilžu summa	15		

5. Jūs regulāri atgādiniet bērnam, ka mīlēsiet un atbalstīsiet viņu, neskatoties uz neveiksmēm?

Jā	7		46.7%
Dažreiz	7		46.7%
Nav sanācis par to runāt	1		6.7%
iesniegto atbilžu summa	15		

6. Kā Jūs novērtējat un atzīstat bērna spējas?

Nopērkot dāvanu	4		26.7%
Uzslavējot	10		66.7%
Uzsitot "pieci"	1		6.7%
iesniegto atbilžu summa	15		

7. Cik aktīvi iesaistieties bērna pašapziņas veicināšanā?

Uzticu svarīgus pienākumus, regulāri uzsveru bērna labās īpašības	6		40%
Uzslavēju bērnu, ja viņš ir sasniedzis iecerēto	8		53.3%
Nav sanācis laiks	1		6.7%
iesniegto atbilžu summa	15		

8. Vai uzskatiet, ka Jūsu bērnam ir augsta pašapziņa?

Jā	4		26.7%
Daļēji	11		73.3%
Nē	0		0%
iesniegto atbilžu summa	15		

2.pielikums. Pasaka “Par nedraudzīgo biti Spindzeli”

Par nedraudzīgo biti Spindzeli

Biti Spindzeli nemīlēja neviens, jo viņa bija varen dzelīga un nepieklājīga. Ikviens dabūja no viņas trūkties. Viņa visus traucēja un visur bāza savu degunu, turklāt viņa vienmēr uz kādu dusmojās. Tāpēc neviens ar viņu negribēja draudzēties.

Reiz ar biti Spindzeli notika, lūk, kas.

Tīģerēns Strīps sēdēja ērtā krēslā zem liela banānkoka un lasīja biezu grāmatu ar jocīgiem stāstiņiem. Pa laikam viņš iemalkoja apelsīnu sulu. Tīģerēns tikko bija iemācījies lasīt, un viņam patika jautri stāstiņi. Tad viņš lasīja un skaļi, dārdoši smējās.

Tajā dienā Strīpam bija patrāpījusies jo īpaši uzjautrinoša grāmata. Tīģerēns tā locījās smieklos, ka viņa kažoka strīpas vilņojās un asaras sariesās acīs.

Garām lidoja bite Spindzele. Padzirdējusi Strīpu smejamies, viņa nometās uz krēsla atzveltnes. Tīģerēns neko nemanīja, tik smējās. Bitei apnika skatīties cita prieku, un viņa sāka riņķot un dūkt Strīpam virs galvas, līdz viņš Spindzeli ievēroja.

- Ko tu te riņķo! Vietas tev trūkst!
  - Gribu tev iedzelt, - bite atbildēja.
  - Iedzelt, kā tas ir?
  - Briesmīgi un sāpīgi.
  - Kālab tu gribi mani sāpināt? – sačuta Strīps. – Vai es daru tev pāri?
  - Nē, bet es tev tomēr dzelšu, jo man nepatīk...tavi smieklī.
  - Bet man varbūt nepatīk, ka tu dūc man pie auss, es tevi šurp neaicināju!
  - Jā, mani neviens negrib aicināt!
  - Jā, tas nu gan ir slikti, tātad tev nav draugu!
  - Ha, man nevajag draugus, pati ieradīšos, ja gribēšu, man nevajag ielūgumu!
  - Tas ir nepieklājīgi.
  - Atradies pieklājīgais! Es tev iedzelšu degunā, ja tu ar mani nedraudzēsies!
- Strīps ar ķepām atgaiņājās, rūca un prātoja, kā pārmācīt nikno, nejauko biti.
- Lūk, ko izdomāja Strīps!
- Paklau, Spindzelīt, nu nedzel! Ja jau esi atlidojusi ciemos, tad mani tevi jāpāciecā.

- Nu, tā ir cita runa! – nopriecājās bite.
- Kas tev garšo? – pieklājīgi apvaicājās tīģeris.
- Cukurs!
- Cukurs? Lūdzu, tulīt atnesīšu.

Strīps nebija krāpnieks. Viņš atnesa dažus cukura gabaliņus un nolika uz galda. Ieraudzījusi kārumu Spindzele aizmirsa visu pasauli. Nepateikusi pat paldies, viņa gluži vai pielipa pie cukurgrauda.

Tīģerēns paņēma tukšo sulas glāzi, piezagās klāt un – hop! – uzlika negantiecei. Tā Spindzele atjēdzās zem stikla vāka. To sapratusi, tā sāka dūkt un rūkt, dusmoties un spārdīties!

Jūs jautāsiet – kā tas beidzās? Laimīgi beidzās! Būdams draudzīgs un pieklājīgs, tīģerēns Strīps Spindzeli pažēloja un izlaida laukā.

- Lido vien, - teica Strīps. – Bet, ja atkal traucēsi un dzelsi, tad es tevi pārmācīšu pa īstam. Labāk būtu iedraudzījusies ar kādu!
- Vai vēlies kļūt par manu pirmo draugu? – kaunīgi vaicāja bite Spindzele. – Līdz šim man nav bijis neviena drauga.
- Lai notiek! – Strīps piekrita. – Atlido rīt! Es palasīšu tev priekšā grāmatu, un mēs abi izsmiesimies! Tad uzēdīsim cukuru un pateiksim viens otram kādus jauku vārdus!